T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM - ETNOLOJİ
ANABİLİM DALI

ANKARA'DA BİR HUZUREVİ İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Canan MİROĞLU

Ankara - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM - ETNOLOJİ
ANABİLİM DALI

ANKARA'DA BİR HUZUREVİ İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Canan MİROĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. A. Tayfun ATAY

Ankara - 2009

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİM - ETNOLOJİ
ANABİLİM DALI

ANKARA'DA BİR HUZUREVİ İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. Tayfun ATAY

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/200…)

Canan MİROĞLU

……

İmzası

……

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER v

ÖNSÖZ viii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM- KAVRAMSAL ÇERÇEVE 9

1.1. YAŞLI VE YAŞLILIK 9

1.2. YAŞLILIK YAŞAMI VE HUZUREVİ 12

İKİNCİ BÖLÜM- TARİHSEL ÇERÇEVE 19

2.1. DÜNYADA HUZUREVİNİN ORTAYA ÇIKMASI 19

2.2. OSMANLI'DA HUZUREVİ: DAR'UL ACEZE 23

2.3. TÜRKİYEDE HUZUREVLERİNİN DURUMU – BAŞLANGIÇ VE YAYGINLAŞMA 26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM- ALAN ÇALIŞMASININ HİKAYESİ 29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM- ETNOGRAFİK GÖZLEM ve BULGULAR 43

4.1. HUZUREVİ'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ 43

4.1.1. Kadın ve Erkek Yaşlıların Sayısal Dağılımları 48

4.1.2. Yaşlıların Medeni Halleri 49
4.1.3. Yaşlıların Eğitim Durumları 52
4.1.4. Yaşlıların Kırsal ve Kentsel Köken Olarak Dağılımı 55
4.1.5. Yaşlıların Ekonomik Durumları 57
4.2. HUZUREVİNDE YAŞLILAR VE YAŞLILIK 58
4.2.1. Huzurevinde Yaşamlarını Sürdürme Nedenleri 58
4.2.2. Huzurevine Uyum Süreçleri 60
4.2.3. Huzurevindeki Yaşlıların Kültürel Özellikleri 60
4.3. SOSYAL İLİŞKİLER 61
4.3.1. Kadın ve Erkek Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler 61
4.3.2. Kadın Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler 65
4.3.3. Erkek Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler 67
4.3.4. Yaşlıların Huzurevi Çalışanlarıyla Olan İlişkileri 69
4.3.5. Huzurevi Yaşlılarının Vakit Geçirme Şekilleri 69
4.3.6. Ramazan ve Kurban Bayramları'nda Huzurevi Yaşlıları 72
4.3.7. Huzurevinde Düzenlenen Eğlenceler ve Yaşlıların Katılımı 73
4.4. ZİHİNSEL SÜREÇLER 74
4.4.1. Yaşlıların "Yaşlılık" Değerlendirmesi 74
4.4.2. Yaşlıların "Gençlik" Değerlendirmesi 75
4.4.3. Yaşlıların Yaşamında "İnanç" ve "Din" 77
4.4.4. Huzurevinde "Ölüm" 79
4.5. HUZUREVİNDE HUZURSUZLUK 71

SONUÇ 84

ÖZET.....88

ABSTRACT.....89

KAYNAKLAR.....90

ÖNSÖZ

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye, genç bir nüfusa sahip olup sosyo-ekonomik anlamda değişim ve sağlık alanında gelişim gösterdikçe yaşlı nüfus da artış gözlenmektedir. Bu durum yaşlı ve bakıma muhtaç olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmaların yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Ülkemizde kurumsal bakım hizmetleri yaygındır. Huzurevleri, yaşlı ve bakıma muhtaç yaşlılara yönelik en yaygın olan hizmet türüdür. Bu kuruluşlar ülkenin tamamında yaygın olmamakla birlikte özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan şehirlerde yaşlı ve bakıma muhtaç kimselerin barınma, yeme-içme, psiko-sosyal destek, sağlık problemlerinin tespiti vb. gibi ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla vücut bulmuştur.

Bu tez çalışmasında huzurevi ortamındaki yaşlıların psiko-kültürel süreçleri antropolojik perspektiften gözlem ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Huzurevindeki yaşlıların birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkileri, yaşam memnuniyetleri, sosyal ve psikolojik sorunları, gereksinimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın ortaya çıkışında akademik ve manevi desteğini her daim hissettiren tez danışmanım Prof. Dr. Tayfun Atay'a; kısa bir süre önce ebedi mekanına uğurladığımız şefkatiyle ve bilgisiyle desteğini benden esirgememiş Prof. Dr. Gürbüz Enginer'e, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca derslerine girdiğim sevgili hocam Doç. Dr. Muhtar Kutlu' ya sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Yaşlılık, doğum, ölüm ve cinsellik gibi, biyolojik açıdan evrensel bir insanlık durumudur. İnsanın doğumundan sonra geçirdiği çocukluk, gençlik, yetişkinlik dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de biyolojik ve sosyolojik farklılıklar gözlemlenir.

Endüstri Devrimi(1750) sonrası süreçte sağlık alanına da yansıyan bilimsel teknolojik gelişmeler, özellikle de son 25-30 yıl içinde mikrobik hastalıklarla yapılan mücadele, beslenme koşullarının daha iyiye gitmesi, genel hijyenik koşulların düzelmesi ve doğurganlık oranındaki azalma nüfus yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde 65 yaş ve üzeri nüfus 146 milyon civarındadır. Bu yaş gurubunun 2020 de 232 milyon, 2030 da ise 1.4 milyara ulaşması beklenmektedir.Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından ülkemizde 2005 yılında 6 milyon 147 bin olan 60 yaş ve üzerindekilerin sayısı, 2015 de 8 milyon 442 bin, 2025 de ise 12 milyon 55 bin olarak hesaplanmıştır (Eker, 2007).

Yaşlı nüfusun artmasının yanında önemli olan bir başka olgu da yaşlı grup içindeki 75 yaş ve üzeri yaş grubunun da giderek artmasıdır. 1990 genel nüfus sayımına göre en güçsüz ve bakıma muhtaç olan bu grubun 75 yaş içindeki oranı %7.24 olup, bu oranın 2030 yılına kadar üç kat artacağı tahmin edilmektedir (Bilgili,2000:7).

İnsan yaşamının her döneminde olduğu gibi yaşlılık döneminde de biyolojik ve sosyolojik farklılaşmadan kaynaklı problemler çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda toplumumuzda da yaşlılık dönemine dair sorunlar sıklıkla görülmektedir.

Toplumsal değişme ve gelişme sürecinde geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, kadının çalışma yaşamına katılması, kültürel gelenek ve değerlerin değişmesi, coğrafi hareketlilikteki artış, sağlık alanındaki gelişmeler, kentleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi, sosyal güvenliği olan kişi sayısının artması, aile değerlerinin farklılaşması, aile üyelerinin yükümlülüklerinin azalması ve ortalama insan ömrünün uzaması sonucunda yaşlı nüfusun artması nedeniyle, yaşlılık çok yönlü bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal değişim ve gelişim süreci, yaşlının aile içerisinde bakımını ondan sorumlu yetişkin için yük/sorun haline getirmektedir. Yaşlılar, özgüvenlerinin azlığı, göreli yoksullukları, kurum bakımı hizmetini ikincil görmeleri, kuşaklar arası gerilim, bağımlı yaşamaları, gelir yetersizliği, potansiyellerinin tanınmaması ve kullanılmaması, yaşa göre kategorize edilmeleri, yaşlılığa hazırlanmamaları, sosyal yoksunlukları, günlük yaşamlarını idame etmekte yetersiz kalmaları, hizmetlerden yararlanma kapasitelerinin azalması, aile üyeleri ve arkadaş kaybı yaşamaları, fiziksel ve entelektüel fonksiyonlarının azalması gibi nedenlerle negatif ayrımcılığa tabi tutulmakta ve toplumun kıyısına itilmektedirler (http://www.yaslilikmerkezi.net).

Yaşam beklentisinin modern sanayi toplumlarında ikiye katlanması, bu toplumlarda yaşlıların, çalışmayan ve gençlerin önünü tıkayan grup olarak sorunlu görülmesine neden olmuştur. Bu toplumlardaki gelişme ideolojisi ve rekabetçi anlayış da yeni ve genç olanların üstünlüğünü propaganda etmektedir (Emiroğlu-Aydın, 2003:898).

Yaşlılar için gerekli sosyal politika ve stratejilerin yaşama geçirilmesini engelleyen bir tutum ve pratik olarak "yaşlı ayrımcılığı" da *(Ageizm)*,[1] bu kesimin, toplumun diğer kesimleriyle bütünleşememesine yol açmaktadır (http://www.sosyalhizmetuzmani.org/).

Günümüzde Türkiye'de yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile faaliyet gösteren kuruluşlar vardır. Sosyal hizmetler kapsamında yer alan kuruluşlardan biri de huzurevidir. Ülkemizde sosyal hizmetler kapsamında oluşturulan huzurevi kurumlarında; bildiği, alıştığı, hakim olduğu, kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla beraber olduğu evindeki yaşamdan vazgeçmek durumunda kalan yaşlı, huzurevinde çevre denetimini göreli olarak yitirmekte ve yeni konumunu kabullenemeyerek uyum sorunları yaşamaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Yaşlının ilk kez karşılaştığı farklı yaşam deneyimleri, kültürü, eğitimi ve sosyo-ekonomik koşulları olan akranlarıyla bir arada olmaktan ve ortak kullanım alanlarını paylaşmaktan kaynaklanan sorunlar, statü kaybına uğradığını düşünen yaşlının, değişik savunma mekanizmaları geliştirerek davranış bozukluğu göstermesi, toplumsal hayattan soyutlama riskinin çok yüksek olması, aile yakınlığı, sevgisi ve ilgisinden, bedensel temaslardan yoksun kalan yaşlının öz güven duygusunun azalması dahil psikolojik ve sosyal yoksunluklar yaratması; Yaşlının kamusal ekonomik maliyetinin yüksek olması; yaşlının vardiya sistemiyle çalışan görevlilerle düzenli ilişki geliştirmekte zorlanması; yaşlıların gereksinimlerinin fark edilmesinde ve sorunlarının çözümlenmesinde aksaklık ve yetersizlikler oluşması; "Ailesinin yanında, evinde olmak yaşlının yüksek yararına" olduğu halde, sosyal yardımlarla desteklenmeyip, ekonomik (yoksulluk) nedenlerle kuruma yerleştirilen yaşlının bu

[1] Ageizm, bir kişi ya da gruba karşı yaşından dolayı yapılan ayrımcılık (http://kaosgl.org).

durumu kabullenememesi, aile ve yakınları yanında bakılamayacak durumda olan, ihmal, istismar, kötü muameleye maruz kalan, toplumun yaygın ve geçerli ahlak kurallarına aykırılığı olan yaşlıların aynı bina içinde bakılmasından kaynaklanan sorunlar yaşanması.

Geleneksel aile içinde saygın bir yeri, otoritesi olan yaşlının; aile dışında bir bakım biçimi olan huzurevine yerleştirilmesi, yaşlı açısından kolayca kabul edilememektedir. Toplumdaki statüsünü yitirmek ve evinde alıştığı yaşamdan vazgeçmek yaşlı için zordur. Yaşlı için evi; bildiği, hakim olduğu, kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla beraber olduğu bir ortam iken huzurevi ise; çevre denetimini göreli olarak yitirdiği, ilk kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu yeni bir ortamdır. Huzurevi ortamında yaşlının ortak kullanım alanlarını diğer yaşlılarla paylaşması bir çok soruna yol açmaktadır. Statü kaybına uğradığını düşünen yaşlı; kuruluşa kabul sonrası değişik savunma mekanizmaları geliştirerek farklı davranışlar geliştirmektedir.

Geleneksel toplum yapısından modern-kent yaşamına geçişin yaşandığı Türkiye'de bu dönüşüm sürecinin belki de en yakıcı sonuçları, yaşlıların durumunda kendisini göstermektedir.

İnsanın doğal yaşam süresinin bir bölümü olan yaşlılık döneminde çeşitli sorunlar gündeme gelmektedir. Sağlık sorunlarının yanı sıra sosyal uyum ve bakım ihtiyaçlarının da belirdiği bu dönemde yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan huzurevi kurumundaki yaşlıların değerlendirilmesi önemlidir.

Gelişmekte olan ülkemiz hızla kentleşme sürecinde ilerlerken beraberinde çeşitli sorunlar da oluşmaktadır. İnsan yaşam süresinin doğal bir süreci olan yaşlılık

gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkemizde de sorun olmaya başlamıştır. Günümüzde Türkiye'de yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile faaliyet gösteren kuruluşlar vardır. Sosyal hizmetler kapsamında yer alan kuruluşlardan biri de huzurevidir. Muhtaç yaşlı kimseleri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşu olan huzurevlerindeki yaşlıların ihtiyaçlarını bilmek; gençlik, yaşlılık, ölüm, din gibi kavramları nasıl tanımladıklarını öğrenmek; birbirleriyle olan ilişkilerini ve huzurevi kapsamında çalışan görevlilerle olan ilişkilerini gözlemlemek insan yaşamının doğal bir süreci olan yaşlılık sürecini tanımlamak, yaşlılara verilen hizmetin kalitesini arttırmak ve yaşlılarımıza psiko-kültürel açıdan tatmin edici bir ortamı yaratmak açısından gereklidir.

Dünyadaki genel uygulamada, kısmi/tam olarak sürekli bakıma gereksinim duyan, tüm olanaklarını tüketmiş, kendi başına bağımsız olarak yaşamını sürdüremeyen, sosyal ve psikolojik açıdan yalnızlık ve güvenlik gereksinimi duyan yaşlılara huzurevlerinde, ağır somatik ve psişik sorunları olan (yatağa bağımlı-demans, parkinson vb.) yaşlılara da tıbbi refakat ve terapi imkanları bulunan sağlık kuruluşu niteliğindeki bakımevlerinde hizmet verilmektedir. Ülkemizde ise, semt yaşlılarına yönelik bakım ya da aileye yönelik bakım olanakları bulunmadığından mevcut ve yaygın bakım modeli huzurevi hizmeti olarak biçimlendiğinden; Kendi evinde bağımsız olarak yaşayabilecek koşullarda olup, tedavi (tıbbi tedavi, tansiyon ölçümü, insülin yapılması vb), bakım (bedensel), refakat (sorunlu anlarında yanlarına yardımcı, hastaneye gidiş geliş vb), ve terapi imkanı bulamayan, ekonomik yetersizlikleri nedeniyle evi ve kendisini geçindirecek kadar geliri bulunmayan, ev

işlerini yapabilecek fiziksel güçlerini kaybetmeleri nedeniyle desteğe ihtiyaç duyan yaşlılar huzurevini tercih etmektedirler. (http://www.sosyalhizmetuzmani.org/)

İnsan hakları bağlamında yaşlılara kamu ve sivil toplum örgütleri tarafından verilen koruyucu, önleyici ve destekleyici nitelikli ayni-nakdi yardım hizmetlerinin daha planlı, örgütlü, profesyonelce verilmesi, yaygınlaştırılması, nitel ve nicel olarak artırılması, çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Huzurevinde kalan yaşlıların huzurevi ortamında değerlendirilmesi konulu ve etnografik alan araştırmasına dayalı tezimizin amacı; Ülkemiz koşullarında sosyal hizmetler kapsamında yer alan huzurevi ortamındaki yaşlılar değerlendirilerek yaşlılık sürecinin sağlık, sosyal uyum ve bakım ihtiyaçları gibi problemlerinin çözümlenmesine ışık tutmaktır.

Alan araştırmasını Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu' na bağlı Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde kavramsal çerçeve sunulmaktadır. "Yaşlı ve Yaşlılık", "Yaşlılık Yaşamı ve Huzurevi" başlıkları altında yaşlı birey ve insan yaşam sürecinin son dönemi olan yaşlılık dönemi değerlendirilmiş, değişen sosyo-kültürel yapıyla yaşlılık yaşamında ortaya çıkan değişiklikler belirtilmiştir. Geleneksel yaşamın hakim olduğu toplumlarda görülen geniş aile yapısında çocuklarının yanında yaşama imkanı olan ve saygı duyulan yaşlının, kentlerdeki modern yaşamla birlikte ortaya çıkan çekirdek aile yapısı içerisinde kendine yer bulamaması, yalnız yaşama zorunluluğu ve huzurevi anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel çerçeve oluşturulmuş ve dünyada huzurevinin ortaya çıkması, Osmanlı' da huzurevi (Darülaceze) ve Türkiye' de huzurevlerinin durumu, başlangıç ve yaygınlaşması tarihsel temellere dayandırılarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, "Alan Araştırmasının Hikayesi" başlığı altında alan araştırmasına karar verme süreci, alan araştırmasının araştırmacı üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri ve araştırma sürecinde yaşanılan zorluklar hikaye edilmiştir.

Dördüncü bölümde, etnografik gözlem ve bulgulara yer verilmiştir. Huzurevinin genel görünümü, kadın ve erkek yaşlıların sayısal dağılımları, yaşlıların medeni halleri, yaşlıların eğitim durumları, yaşlıların huzurevine yerleşmeden önce yaşamlarını sürdürdükleri yer (kır ve kent), yaşlıların ekonomik durumları, huzurevinde yaşamlarını sürdürme nedenleri, huzurevindeki yaşlıların kültürel özellikleri, kadın ve erkek yaşlılar arasındaki sosyal ilişkiler, kadın yaşlılar arasındaki sosyal ilişkiler, erkek yaşlılar arasındaki sosyal ilişkiler, yaşlıların huzurevi çalışanlarıyla olan ilişkileri, huzurevindeki yaşlıların vakit geçirme şekilleri, Ramazan ve Kurban bayramlarında huzurevi yaşlıları, huzurevinde düzenlenen eğlenceler ve yaşlıların katılımı, yaşlıların "yaşlılık" değerlendirmesi, yaşlıların "gençlik" değerlendirmesi, yaşlıların yaşamında "inanç" ve "din", huzurevinde ölüm algısı ve değerlendirmeleri, son olarak da yaşlıların gerilim tartışma ve çatışma süreçleri ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Alan araştırmasında elde edilen bulgulardan çıkarılan sonuçlar ve öneriler de çalışmamızın sonuç kısmında yer almaktadır.

Tez çalışmasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır ve tez metni oluşturulurken incelenen kaynakların desteğine başvurulmuştur. Ayrıca yaşlı bireyleri huzurevi ortamında değerlendirmek amacıyla bir etnografik çalışma gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırması Ankara' da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu' na bağlı Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinde yürütülmüştür. 15. 11. 2008 tarihinde başlayan alan araştırması 10. 08. 2009 tarihinde son bulmuştur. Bu süreç içerisinde ilk beş ay haftanın birkaç günü huzurevinde bulunulmuş sonraki dönemde ise her ay 3-4 gün gidilerek devam edilmiştir.

Alan çalışmamızın en önemli veri toplama tekniği "katılarak gözlem"dir. Huzurevi yaşlılarının yaşamına kısa bir süre de olsa dahil olarak gerek yaşlılar ve huzurevi çalışanlarıyla kurulan ilişkiler, gerekse sohbetlerden edinilen izlenimler biraraya getirilmiştir. Bu bilgilerin ya da kişisel izlenimlerin "dışarıdan" olmamız itibariyle yanlış bilgilendirmeye sebebiyet vermemesi amacıyla da zaman zaman huzurevi yaşlılarına ve çalışanlarına bazı konular danışılmıştır. Dolayısıyla "görüşme" tekniği de araştırmamızın dayanaklarından biridir. Fotoğraf ve kamera çekimi teknikleriyle belgeleme yönteminden faydalanılamamıştır. Alan araştırması sürecinin araştırmacı üzerinde yarattığı etkileri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada araştırmacının kişisel yorumlarına, duygu ve düşüncelerine de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.YAŞLI VE YAŞLILIK

İnsan yaşamı gelişimsel olarak dönemler halinde incelenir. Genellikle yetişkinliğe kadar devam eden gençlik, yaşamın ilk dönemidir. Gençlik dönemi, sürekli gelişme ile karakterize edilen, bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerini kapsayan, fiziksel büyüme ve olgunlaşmanın devam ettiği, çevrenin bireyi her yönüyle yetişkin hale getirmek için hazırladığı, sosyalizasyonun gerçekleşme dönemidir. İkinci dönem, orta yaş ya da yetişkinlik dönemidir, biyolojik olarak bireyin en üretken olduğu bu dönemde yaşamla ve toplumla ilgili görevler yerine getirilir, sosyalizasyon sürecinden elde edilen kazanımlar uygulamaya geçirilir. Üçüncü dönem ise yaşlılık dönemidir, bu dönemde fiziksel olarak gerileme, biyolojik kapasitelerde azalma, toplumsal rollerde ve yaşamda esneklik, bireysel ve toplumsal beklenti düzeyinde giderek hızlanan düşüş görülür. Gençlikten yetişkenliğe, yetişkinlikten yaşlılığa geçiş "yaşlanma" sürecini belirtir. Yaşadığımız sürece, yani doğumdan itibaren her gün bir önceki güne göre bir gün daha yaşlanırız ya da yaş alırız. Fakat konuşurken "ben artık çocuk değilim, ergenim yaşlandım" demeyiz. Yaşlanmak, yaşlılık dönemini dikkate alarak kullanılır ve anlaşılır (Canatan, 2008:13,14).

Yaşlılık yaşam süresinde gelişme ve olgunlaşmayı takip eden genetik yapı ve çevre arasındaki etkileşimin en üst düzeyde görüldüğü fizyolojik ve ruhsal değişimlerin ortaya çıkmasıdır. Yaşlılığın başlangıcını fizyolojik olarak belirlemek

güçtür, psikolojik olarak ise neredeyse imkansızdır. Bir insan kendini yaşlı gibi hissediyorsa yaşlı gibi davranıyorsa yaşlanmış demektir. Bu da ruhsal yönden çevreye karşı ilgisizlik, içe kapanma, yaşamdan zevk almama gibi değişimlerle kendini belli eder. Yaşlılık genetik bir programla düzenlenen, organizmayı yapısal ve işlevsel değişimlerle ölüme götüren olaylar toplamıdır.

Yaşlılığın biyolojik, sosyal, ekonomik ve kronolojik kriterlerle farklı tanımlanış biçimleri vardır. Bunlar: Biyolojik yaşlılık, "Puberte[2] (ergenlik) evresinden başlayarak erişkin evresini de kapsayan geniş bir periyod" olarak kabul edilir; sosyal yaşlılık, toplumun bireyi "yaşlı" olarak nitelendirdiği bir evredir; ekonomik yaşlılık, bazı toplumlarda "emekli olma" ile başlayan bir evre olarak kabul edilir; kronojik yaşlılık ise "takvimde tek olarak kabul edilen" yaş sınırıdır; psikolojik yaşlılık, "anılarda yaşama, geçmişe özlem ve geleceğe güvensizlikten kaynaklanan korku, kaygı ve üzüntü vb. duyguların tümü" olarak tanımlanır; toplumsal yaşlılık, bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolmasıdır (Çirput, H,1997).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1989 yılında 64 yaşın bitimini yaşlı nüfusun ilk basamağı olarak kabul etmiştir. Gelişmiş ülkelerin sağlık istatistiklerine göre 64 yaş üstü hem geniş bir yaş yelpazesi hem de cinsiyet olarak heterojendir. Bu nedenle, sağlık istatistiklerinde 80 yaş ve üzerindeki yaşlar, ayrı bir grup olarak değerlendirilmektedir. Türkiye istatistik yıllığı verilerine göre, Türkiye'de 65 yaş ve üstü nüfusun (yaşlı nüfusun) toplam nüfusa oranı %4.3 tür. Araştırmalara göre ülkemizde 2025 yılında 65 yaş ve üstü nüfusun, toplam nüfusun %9.3'ünü

[2] Puberte, çocukluk döneminden erişkin döneme geçişin gerçekleştiği, seksüel gelişimin ve büyümenin tamamlandığı ve üreme kapasitesinin kazanıldığı dönemdir (http://www.medinfo.hacettepe.edu.tr).

oluşturması tahmin edilmektedir. Nüfusun projeksiyonları ile yapılan hesaplamalara göre 2034 yılında Avrupa nüfusunun yüzde 26'sı 60 yaşın üstündeki bireylerden oluşacaktır. Görüldüğü gibi toplam nüfus artışının üçte ikisinden fazlası gelişmekte olan ülkelerde olacaktır. Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler, artacak yaşlı nüfusun sorunlarını şimdiden görüp, ona göre gerekli önlemleri almalıdırlar. Gelişmiş ülkelerde yaşanan yaşlı nüfus artışına bağlı sosyo-ekonomik ve politik sorunlar bizim ülkemizde de yaşanabilir. Örneğin bu ülkelerde görülen çok ileri yaşlı nüfusun artışı, özellikle bu gruba yönelik servislerin plan ve organizasyonuna öncelik verilmesini zorunlu kılmıştır. Çok ileri yaşlı nüfus, sağlık açısından yaşlı nüfusu da bölme zorunluluğundan ortaya çıkmış bir gruptur. Yaşlılar sağlık durumları ve sorunları ile onlara götürülecek hizmetler yönünden üç gruba ayrılır. 65-75 arası "genç yaşlılık" olarak anılır ve fonksiyonel olarak çok büyük kayıpların beklenmediği dönemdir. 75-85 yaş arası fonksiyonel kayıpların gözlendiği "ileri (orta) yaşlılık" dönemidir. 85 yaş ve üstüne ise "çok ileri yaşlılık" denilmektedir. Bu evredeki bireyler, özel barınma yerleri ve özel evler, bakım için yardımcıya gereksinim duyarlar (Çirput, 1997:3).

Geriatrik Psikiyatri(Spar ve La Rue, 2006) kitabında ise "Yaşlı kimdir?" başlığının açılımı şöyle yapılmıştır: Yaşlanmanın getirdiği biyolojik ve psikolojik değişiklikler, yıllar ya da on yıllar içinde yavaşça ortaya çıkar, dolayısıyla insanların genel olarak yaşlı olarak kabul edilebileceği tek bir yaş yoktur. Altmış beş yaşın üstündeki kişileri "yaşlı" kabul eden genel uygulama 1880'li yıllarda Almanya'da, Otto von Bismarck' ın 65 yaşı bazı sosyal güvencelerin kazanılması için alt sınır olarak seçmesiyle başlamıştır. ABD' de günümüzde 1960 ve sonrasında doğmuş kişilerin sosyal güvencelerden bütünüyle faydalanabileceği yaş 67' ye yükseltilmiştir.

Bu değişiklik öncelikle maddi nedenlere dayansa da, yaş sınırının yükseltilmesi yaşlı nüfusun üretkenlik ve yaşayabilirliğindeki artışı da göstermektedir. Yakın geçmişte yapılmış ulusal bir ankete göre, Amerikalıların kişileri yaşlı olarak kabul ettikleri yaş 63' tür; yine de bu görüş oldukça değişkenlik göstermektedir. Katılanların üçte birinden fazlası yaşlanmanın alt sınırı olarak 70'i, kalan dörtte biri ise 60 yaşın altını işaretlemişlerdir. Yaşlılıkla uğraşan uzmanlar genel yaşlı grubu içinde daha ince kronolojik sınırlar çizerler. Genç-yaşlı ile yaşlı-yaşlı (genellikle 75 yaşın üstündekiler ile altındakiler) ya da bu gruplarla en yaşlı-yaşlı (genellikle 85 yaş ve üstü) arasında karşılaştırma yapılabilir. Bu ayrımlar keyfi olsa da işlevsellik düzeyindeki farklılıkların belirlenmesinde ve yaşlılarla ilgili özelliklerin aşırı genelleştirilmesinin önüne geçmede faydalı olabilir. Bazı kişilerin bazı bakımlardan ötekilerden daha hızlı yaşlanabileceğini de akılda tutmak önemlidir; örneğin fiziksel açıdan "yaşlı" olup, psikolojik ya da toplumsal açıdan daha genç olmak mümkündür (Spar ve La Rue 2006:19).

1.2. YAŞLILIK YAŞAMI VE HUZUREVİ

İnsan yaşam sürecinin son evresi olan yaşlılık, yaşanılması kaçınılmaz olan bir dönemdir. Yaşlılık, doğa yasalarının bizi yazgılı kıldığı bir süreçtir ve bu süreci de hak ettiği şekilde tüketebilmek gerekir (Erinç, 2008).

Yaşlılık döneminde bireyin, gençlik ve yetişkinlik dönemlerindeki biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal anlamda taşıdıdığı özellelliklerin farklılaştığı görülür. Bu dönemde birey, organizmanın zaman içinde işlevlerinde gerileme görülmesi nedeniyle, fiziksel yeterliliğin azalması ve bedensel olarak bozulma gibi biyolojik

sorunlarla karşı karşıya kalır. Bireyin yaşlılık döneminde zeka, hafıza, öğrenme kapasitesi ve hızı, algılama ve güdülenme gibi zihinsel işlevlerinde, uyum ve başetme mekanizmalarında, ruhsal durumunda değişiklikler ortaya çıkar. Geçmişe göre daha az istekli olma, çevreye karşı alıngan bir tutum içinde olma, çevresinde gelişen olaylara karşı ilgisizlik ya da abartılı ilgi, işe yaramazlık düşüncesi, karamsarlık, yalnızlık hissi gibi problemler görülebilir. Gençlik ve yetişkinlik döneminde rahatlıkla sosyal ilişkiler kurabilen birey yaşlandığı zaman kendi içine çekilerek çevresiyle olan ilişkilerini sınırlandırabilir.

Erikson, yaşlanan bireyin kendi kültürel çevresi ve tarihsel döneminde toparlayabildikleri kadar olgunlaşabileceğini söylemiştir. İnsanlık tarihinin bir dönemi ile yollarının kesiştiğini bilerek yaşamın anlamını bir kez daha sorgulayan bu bireyler, sınırlı hayatlarına, yaşam sevincini arttıran toplumsal anlamlar yüklerler. Bu olgunluğa sahip olamayan bireyler için vakit yeniden yaşama özlemine yer vermeyecek kadar kısalmıştır. Bu durum huzursuzluk ve yoğun ölüm korkusu doğurmaktadır (Oğuzhanoğlu-Özdel, 2005:124)

Yaşlılıkla birlikte bireyin sosyal statüsünde de farklılıklar belirir. Bu farklılıklar, içinde bulunulan toplumun kültürel yapısına göre değişkenlik gösterir. Yaşlılık döneminde ortaya çıkan sosyal statü farklılıkları, değişen roller, bireyin yaşamını sürdürdüğü toplumsal yapının sosyal ve kültürel özelliklerine göre olumlu veya olumsuz yönde yaşlıyı ve yaşamını şekillendirir ve etkiler.

On sekizinci yüzyılla birlikte dünya sahnesinde Sanayi Devrimi, yani ekonominin sanayileşmesiyle “geleneksel” den “modern” toplumlara doğru bir tarihi dönüşüm ortaya çıkmıştır (Kottak, 2002). Modernleşme, endüstrileşme, kentleşme,

okur-yazarlık düzeyinin artışı, eğitim, servet, sosyal mobilizasyon ve daha karmaşıklaşmış ve farklılaşmış mesleki yapıyı içermektedir. Modernleşme on sekizinci yüzyılda ivme kazanan ve daha önce eşi görülmemiş bir biçimde çevreyi denetlemeyi ve yeniden biçimlendirmeyi olanaklı kılan bilimsel ve mühendislikle ilgili bilgilerin genişlemesinin ve büyümesinin bir ürünüdür. Modernleşme devrimci bir süreç olup, ilk olarak milattan 5000 yıl önce Fırat ve Dicle, Nil ve İndus nehirlerinin vadilerinde başlayan tarım medeniyetinin ortaya çıkmasıyla, ilkel toplumdan medeni topluma geçişle karşılaştırılabilir bir olgudur. Modern bir toplumdaki insanların tutumları, değerleri, bilgileri ve kültürleri geleneksel toplumdakinden büyük ölçüde farklıdır (Huntington, 2002).

Geleneksel yaşamın yaşlıya sunduğu çocukların yanında yaşama imkanını ve modern hayatın yol açtığı yalnız yaşama zorunluluğunu anlayabilmemiz için geleneksel hayatın sürdüğü toplumların en küçük yapı taşı olan geniş aileden ve modern hayatların sürdüğü toplumların en küçük yapı taşı olan çekirdek aileden bahsetmemiz gerekmektedir.

Geniş aile, geleneksel yaşam biçiminde karşımıza çıkar, üç veya daha fazla kuşağı içeren, kardeşler, onların eş ve çocukları veya üç kuşaklık akraba ve onların eşlerini içerir (Kottak, 2002). Geniş ailelerde karar hakkı genel olarak ailenin en yaşlı ferdine aittir ve ailenin diğer üyeleri alınan kararlara uymak zorundadır. Yeni evli çiftler hayatlarını ailenin manevi yapısına göre tanzim ederler. Bireysel hareket eden gençlerden çok aileye bağlı bireyler yetiştirilir (Haviland, 2002).

Geleneksel toplumlarda gençlerin yaşlılara saygı göstermesi beklenir. Geleneksel köy yönetiminde yaşlılar kurulu egemendir. Muhtarın yapacağı işe

yaşlılar karar verir. Geleneksel toplumlarda "büyüğünü, küçüğünü bilmek" bir terbiye, görgü ölçüsüdür. (Güvenç, 1973:226,227)

Çekirdek aile; modern yaşamda karşımıza çıkan, anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan yapıdır. Ailenin temel ekonomik özelliği olan üretim işlevini yitirdiği sanayi toplumlarında çekirdek aile bir çok problemle karşı karşıyadır. Evde oturmaktansa işe gitme zorunluluğunun varlığı, ailedeki yetişkinlerin en az birisinin veya tamamının çalışmak zorunda olması aile üyelerinin uzun süre birbirlerinden ayrı kalmalarına neden olmaktadır. Güçlü akrabalık bağlarının olduğu geniş aile yapısının aksine çekirdek aile yapısı akrabalık bağlarını koparmıştır. Çekirdek ailenin süreklilik arz etmiyor olması ve yaşlıların durumu çekirdek ailenin problemleri arasında yer almaktadır (Haviland, 2002).

Geleneksel yaşamın bize sunduğu geniş aile yapısı içerisinde saygın bir konumu olan, sözü dinlenilen, değer verilen, bakımı aile üyeleri tarafından sağlanan yaşlı bireyler, modern yaşamın bir parçası olan çekirdek aile içerisinde kendine yer bulamamaktadır. Çekirdek aile yapısı içerisinde yaşlının yalnız yaşama zorunluluğu gündeme gelmektedir. Bu durum yaşlı bireyi, dışlanmışlık, yalnızlık, kendini fazlalık olarak görme gibi hislerle başbaşa bırakmakta ve yaşam memnuniyetini azaltmaktadır.

Bazı gelişmiş ülkeler yaşlılık dönemini "kriz" olarak değerlendirmektedir. Bunun en önemli nedeni, bu yaş grubunun ülkenin ekonomik yapısına getirdiği yük olarak tanımlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireyler yaşlandıklarında da toplumdaki saygın rollerini sürdürmeye devam etmekteler; ancak bu bireyler göç, kentleşme, ekonomik istikrarsızlık gibi nedenlere bağlı olarak bu

konumlarını kaybetme riski ile karşı karşıyadırlar (Kutsal-Selekler,2007). Yaşlı kişilerin çevresindeki sosyal desteğin ve ilişkilerin özellikle batılı toplumlarda giderek azalıyor oluşu, bu kişilerin ruh sağlığı açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Buna karşılık çocuklarla ve kardeşlerle ilişkilerin sürüyor oluşu yaşlılıkta önemli bir duygusal doyum kaynağıdır (Göz, 2008:6).

Önünde sonunda bakıma muhtaçlıkla son bulacağına inanılan yaşlılık genel olarak umutsuzluklarla bağdaştırılmıştır. Başkalarına ölümü ve yaşamın sınırlı oluşunu hatırlatan ihtiyarlar, genel olarak dayanıksız, hoşgörüden yoksun, dik kafalı ve toplumdan soyutlanmış olarak görülürler (Tufan, 2002). Birbirleri ve yakınları ile olan sınırlı iletişim, engellenmiş duygu ve düşünceler, kaybedilenleri yeniden oluşturabilmeyi, dengelemeyi, psikolojik olarak kendini iyi hissetmeyi zorlaştırmaktadır. Böylece insanı yaşama ve diğerlerine bağlayan enerji azalmakta, içe kapanma gelişmektedir. Moreno, fiziksel ölümü vaktinden önce davet eden psikolojik ölümün ender olarak fark edilebildiğini, tedavisinin ise onlara eş ve arkadaş bulmak olduğunu söylemiştir. Eş ve arkadaş, sağlıklı ve huzurlu olmaya katkıda bulunan, yaşama bağlanma aktiviteleri olarak değerlendirilmektedir (Oğuzhanoğlu-Özdel, 2005:125).

Geleneksel yaşam biçiminden moder-kent yaşamına doğru hızlı bir dönüşüm sürecinin yaşandığı ülkemizde aileler küçülmekte, kadınlar ev dışında çalışmakta, akrabalar ve komşular ile olan ilişkiler zayıflamaktadır. Tüm bunlardan dolayı sosyal yaşam da değişmektedir. Yaşlı sorunlarının yalnızca aile bağları ile çözümlenemeyeceği daha iyi anlaşılmıştır. Özellikle büyük şehirlerde yaşlıların, bakım, sağlık, konut, gelirin korunması ve sosyal refah hizmetleri ile ilgili

gereksinimlerin karşılanması konusunda bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. (Tufan 2001: 287)

Modern yaşamla birlikte değişen aile yapısı yaşlı bireyleri yük-sorun olarak değerlendirmektedir. Kent ortamında yaşlının yaşamında beliren rol ve statü farkı olumsuz yönde seyretmektedir. Bu olumsuz seyredişin etkilerini azaltmak yaşlı yaşamında ortaya çıkan memnuniyetsizlikleri bir nebze olsun ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli çözümler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ülkemizdeki mevcut sosyal hizmetler sistemi, genel olarak yaşlı bakımı alanında çok sayıda yaşlının aynı çatı altında gereksinimlerinin karşılanması ve yaşamlarının devam ettirilmesi esasına dayalı huzurevi bakımı olarak adlandırılan bir örgütlenmeyi giderek öne çıkarmaktadır (Danış, 2004:87).

Yaşlı bireylerin yaşamını sürdürmeleri için çözüm olarak sunulan kurum bakımı modellerinden olan "huzurevi" bakıma muhtaç olan yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kentlerde yaygınlaşan bir hizmet biçimidir.

Huzurevleri; muhtaç yaşlı kişileri, huzurlu bir ortamda korumak, bakmak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eder (Sevil,141). Daha geniş anlamda huzurevi, yaşı ve güçsüzlüğü nedeniyle kendi başına kalamayan, birlikte olabileceği bir yakını olmayan kişilere toplu yaşam tarzında bakım, yeme içme, barınma ve sosyal yaşam sağlayan yatılı kurumdur. Huzurevi terimi yemek ve barınak gibi temel fizyolojik ihtiyaçları karşılayan bir kuruluştan, her hizmeti ve tam bakım sunan kuruluşa kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Birinci türde kurum bakımı kişinin bireyselliğini yok etme, topluluğa indirgeme anlamını da beraberinde getirir. Kurumda kalan

yaşlılardan fiziksel ve zihinsel etkinlikten çok pasiflik, kişisel tercih ve kendini ifadeye izin vermeden çok kurallara uyma beklenir. İkinci tür çağdaş kurum bakımı kavramı, gerekli tüm sağlık ve sosyal yaşam ve terapi hizemetleri sağlayan bütünlük ve kapsamda bir yaşam düzenlemesi olarak kabul edilir. Kişiye maddi, manevi, duygusal, fiziksel ve eğitsel, kişinin iyiliği için önemli olan çalışma ve eğlence, bu arada kendini yönlendirme ve hayatını kontrol etme fırsatı veren zengin bir tecrübe sağlar (Danış, 2004, 51).

Bu çerçevede ülkemizde de giderek yaygınlaşan kurum bakımı modellerinden olan huzurevi yaşlılarımızın yeme-içme, barınma, sağlık, sosyo-psikolojik destek gibi alanlarda ihtiyaçlarını karşılamaya çalışsa da onların alışık oldukları geleneksel yaşamda tasarımlanmış yaşlı modelinden farklı bir yaşam biçimi sunulduğundan, bu durum huzurevinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan yaşlılarımızı çoğu zaman olumsuz yönde etkilemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ÇERÇEVE

2.1. DÜNYADA HUZUREVİNİN ORTAYA ÇIKMASI

Dünya nüfusunun 12.000 yıl önce 5 ile 10 milyon arasında olduğu, İsa'nın doğumunda 200 ile 400 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Sonraki dönemlerde artmaya devam etmiş, ama nüfusun azaldığı dönemler de olmuştur. Bulaşıcı hastalıklar, açlık sefalet, iklim değişimleri ve savaşlar, nüfus artışını frenlemiş, hatta azalmasına neden olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren nüfus yeniden yükselmeye başlamıştır. 1800 yılında 1 milyara çıkmış, 125 yıl sonra (1926) 2 milyara tırmanmıştır. Nüfus artışının o zamanki nedeni endüstri devrimi ve tarım üretiminin güçlü bir biçimde artmasıdır. Dünya nüfusunun 3 milyara ulaşması için aradan 34 yıl geçmesi yetmiştir (1960). Artış periyotları giderek kısalmış, sadece 14 yıl sonra 4 milyara ulaşmıştır (1974). 13 yıl sonra (1987) %50 artarak 6 milyara yükselmiştir. Bugün yeryüzünde, Roma İmparatorluğu döneminden 20 kat daha fazla insan yaşamaktadır. Dakikada 147, günde 211. 000 kişi dünya nüfusuna katılmaktadır (Tufan, 2007:47).

Geçmişten günümüze hızlı bir artış gösteren genel nüfus içerisinde yaşlı insanların da özellikle son 100 yıl içersinde bütün dünyada artış gösterdiği ve bundan sonra da artmaya devam edeceği bir gerçektir. Geride kalan yüzyılın belirli

safhalarında doğum sayısında meydana gelen gerilemeler Avrupa toplumundaki yaşlı oranının toplum içinde artış göstermesinin nedenlerinin başında gelmektedir. Bu safhalar Birinci Dünya Savaşı, 1929' da yaşanan ekonomik kriz ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonudur. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı döneminde de milyonlarca erkeğin yaşamını yitirmiş olması Avrupa toplumlarının yaşlanmasında önemli rol oynamıştır. Kadınların 20. yüzyılda geleneksel rollerinden kurtularak iş yaşamına katılması, kariyer yapmaya başlaması da toplumsal yaşlanmanın hız kazanmasına yol açmıştır. Bu tür aileler artık daha az çocuk sahibi olmayı tercih ediyorlardı. Aile değerlerinin de değişmesiyle artık çiftler nikah masasına oturmadan birlikte yaşayabiliyorlardı ve hukuk hala geleneksel aile sistemini korumaya çalıştığı için, evli çiftlerin sahip oldukları haklardan mahrum bırakılan nikahsız çiftler çocuk yapmaktan kaçınıyorlardı. Böylece Avrupa'nın endüstri ülkelerinde doğum oranları hızla düşmeye başladı. 1970 yılından itibaren ölüm oranında da görülen düşüş, 70'li yılların ortalarından itibaren doğumların ölümlerden az olması bütün endüstri ülkelerinin sürekli olarak yaşlandığını göstermektedir (Tufan, 2002).

Modernitenin yaşlılığı nüfus alanında öne çıkaramamasına karşın yaşlılık modern toplum yapısıyla bağdaşmaz ve modernizm yaşlılığı toplum içerisinde "sorun" olarak ilan eder (Ergin, 2005:1-9). Beauvair " Yaşlılık" kitabında Fransa, Belçika, İngiltere, Federal Almanya, İtalya, Birleşik Amerika gibi dünya ülkelerinde yaşayan yaşlılardan bahsederken onların fakirliklerinin, dışlanmışlıklarının içler acısı halini gözler önüne sermekte ve kapitalist toplumun "iki yüzlü" bir şekilde, bir yandan "beslenmeyi bekleyen ağızlar" dan kurtulmayı yasakladığını, ancak ölümün eşiğinde sürünmelerini sağlayacak kadar bir lokma verildiğini söylemekte ve "insan çalışamaz hale gelince, cesed muamelesi görüyor" demektedir (Beauvair, 1970).

Buna bağlı olarak modern dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, bu arada Türkiye'de de bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı kişileri, huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eden kurum "huzurevi" dir.

Geçmişe bakıldığında yaşlılara götürülen hizmetin toplumların dinsel ve kültürel özelliklerine göre şekillendiğini, halktan gelen yardımlar ve dayanışma ile inançlara dayalı olarak yaşlılara bakım ve koruma sağlandığını görüyoruz. Organize hizmetin başlangıcı, Hristiyanlıkta kiliseler kanalıyla olmuştur. Kiliseye devam eden halkın ve din görevlilerinin işbirliği ile yaşlı ve muhtaçlara ev ziyareti, gıda-giysi yardımı şeklinde çalışmalar yapılmıştır. İlk kez M. S. 398 yılında, devlet tarafından bakım ve yardıma muhtaçlara gönüllü yardımların desteklenmiş olduğunu ve "Bazilyas" adında bakım yurdu (bir çeşit huzurevi veya güçsüzler yurdu) kurulduğunu ve daha sonraları "Vakıf" kuruluşları yoluyla "Hotelde Dien" ve "Hospitals" adı verilen bakım kuruluşlarının hizmete girdiğini görüyoruz. Korunmaya muhtaç, yaşlı, dilenci, sakat, göçmen hastalar ile alkoliklerin barındığı Ortaçağ'da açılan bakımevleri birer toplama kampı gibi çalışmıştır. Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları ile Yüzyıl savaşları nedeniyle bakımevleri kapatılmıştır (Sevil, 2005).

İngiltere' de çıkarılan "1601 Elizabeth Fakirler Kanunu" ile bakım ve korunmaya muhtaç kişilere yeni haklar getirilmiştir. Kıta Avrupası'nda Sosyal Hizmetler bakımından bir devrim sayılan bu kanunla yaşlıların ve bakıma muhtaç kişlerin hangi şartlarda nasıl ve kimler tarafından bakılacağı aynı zamanda şerefli ve gerçekten fakir olanlara yardım edilmesi, yardımların incelemelere göre yapılması, çalışabilecek durumda olanların çalışması ve yaşlı bakım evlerinin herkese açık

olması gibi ilkeler getirilmiştir. İngiltere'den sonra Fransa, Avusturya, İskandinav ülkelerinde yaşlı bakım evleri ve güçsüzler yurdu gibi kurumlar devlet yönetimi ve desteğinde hizmete girmiştir. 19. yüzyılda Avrupa' da yaşlı hizmetleriyle ilgili vakıf girişimleri gelişmiş ve 1920 yıllarında Özel bakım gerektiren malul yaşlılar için bakımevleri açılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 17. yüzyıl başlarından itibaren, muhtaç hasta yaşlılar ile çocukların bakım ve korunmaları için kuruluşlar oluşturulmuş özellikle göçmen akımı ile gelen yaşlıların bakımlarına önem ve öncelik verilmiştir. 1657 yılından itibaren eyaletlerde "acizler evi" açılmıştır (Sevil, 2005). İşte geçmişte yaşlı ve bakıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyet gösteren bu bakımevleri, acizlerevi gibi kuruluşların günümüzdeki uzantısı "huzurevleri"dir.

Dünyada ilk huzurevi ABD' nin Montana ve Novoda eyaletlerinde hizmete girmiştir (Sevil,2005:142). Batı litaratüründe, uzun dönemli kurum bakımı hizmetinin verildiği yer olan, huzurevi için farklı terimler kullanılmaktadır. Genelde ingilizce "old age home" ya da "elderly home" olarak nitelendirilen huzurevi "residential home", "senior house" olarak da adlandırılmaktadır.(Danış, 2004, 51)

Çok sayıda yaşlının bir arada kaldığı huzurevlerinde yaşlıların tek tek kişisel ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması amacına yönelik bireysel bakım planları geliştirmek oldukça güçtür. Bireysel otonomi ve kontrol oldukça düşüktür. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın ortalarından itibaren toplu bakım esasına dayalı huzurevi yapımı azalmış İsveç, İsviçre ve diğer İskandinav ülkeleri ile İngiltere, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde bu tarihten sonra korumalı meskenler, evde bakım ve gündüzlü hizmetler gelişmeye başlamıştır (Danış, 2004:52).

2.2. OSMANLI'DA HUZUREVİ : DAR'UL ACEZE

1877 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rumeli'den İstanbul'a gelen göçmen kafilelerinde hasta, sakat, dul ve yetimler çoğunluktaydı. İstanbul'da yaşam düzeni bozulmuş, kentin işlek yerleri dilenciler tarafından istila edilmişti. Dilenciliğin yasaklanması ve bir darülaceze açılması konusunda ulaşılabilinen en eski belge Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nin 7 Eylül 1886 tarihli mazbatasıdır. Bu toplantıda "darülaceze"ye yani "huzurevi"ne duyulan ihtiyacın nedenleri görüşülmüş ve darülacezenin kuruluş ve işleyişiyle ilgili kararlar görüşülmüştür. Darülaceze sözcüğü burada özel isim olarak değil sadece kurulacak müessesenin niteliğini belirtmek amacıyla kullanılmış daha sonra da bu kurumun özel adı olmuştur. İkinci Abdülhamit 30 Mart 1880 tarihli şu iradesiyle "kimsesiz çocuklar ile hasta ve sakatların dilencilikten kurtarılması, yapabilecekleri bir iş ile geçimlerini sağlamaları, işe güce yaramayanların bakılıp beslenmesi, çocukların da terbiye edilmesi için bir yer yapılmasını emretmiştir (Yıldırım, 1995). Bu nedenle, günümüze dek gelen en eski huzurevi İstanbul'da bulunan "Darülaceze" dir. 1895 yılında İkinci Abdülhamit ve Sadrazam Halil Rıfat Paşa önderliğinde İstanbul' da kurulmuştur. Kuruluş amacı, yoksullara yardım etmek, dilenciliğin ortadan kaldırılmasını sağlamak, kimsesiz çocuklara bakım, barınma, eğitim vermek, hasta ve sakatlara yardım etmek, yaşlı, düşkün ve güçsüzlere bakım hizmeti vermek olarak kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi, Darulaceze gerçekte geniş kapsamlı birçok alanı kapsayan bir "sosyal hizmet kurumu" olarak kurulmuştur. Sadece yaşlılar için değildir (Sevil, 2005; Kutsal Çatı, 2008).

Darülaceze'nin tarihine ilişkin anonim bir kitapçıkta onun hedef kitlesi şu şekilde belirtilmektedir: "Darülacezeye; hali hazır vaziyetine göre İstanbul' da doğmuş veyahut uzun senelerden beri İstanbul'da yerleşmiş olan alil, sakat ve hayatını kazanmaktan aciz olanlarla, ve kendilerine bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan bilatefrik (ayırım gözetmeksizin) bütün vatandaşlarla, ana ve babası ölmüş kimsesiz çocuklarla sokağa bırakılmış süt ve mama çocukları kabul edildiği gibi bunlardan başka ölünceye kadar bakılmak şartile mal ve mülkünü darülacezeye terkedenler ve varlıkları olduğu halde bakacak kimsesi olmadığından müracaat eden şahıslar, mütekaitler de (emekliler) kabul edilmektedir" (Darülaceze, anonim,1940).

Reşad Ekrem Koçu'nun Darülaceze'nin 1895-1974 yıllarını kaleme aldığı yapıtında yer verdiği, yaşamını Darülaceze'de tamamlamış insanların hayat hikayelerinden örnekleri çalışmamın bu kısmına eklemenin faydalı olacağına inanıyorum.

> "Emekli bir memur ve amatör bir hattat-ressam Kamil Ceran Bey: yetmiş yaşlarında bulunan Kamil Ceran Bey meşhur hattat Refik Efendi'nin oğludur. Eski yazıyı çok güzel yazar, o da babası gibi hattattır ve resim yapar. Darülaceze'de elişleri atölyesinde çalışıyordu, yıllarca mızıka-i humayunda bulunmuş, Belediye ve İnhisarlar Umum Müdürlüğünde memurluk etmiş bir emeklidir, bana hayatını şöyle anlattı:
>
> -Zevcem amansız bir hastalığın pençesinde dört yıl yattı, bütün paramı onun için harcadım, kurtaramadım, o öldükten bir müddet sonra evvela büyük kızım, sonra oğlum bir daha dönmemek üzere beni bırakıp gittiler, nerededirler hala bilmiyorum, onlardan sonra küçük kızım da bırakıp gitti, 1959 da buraya geldim, şu mısralar buradaki ilk gecemin hatırasıdır:
>
> *Türlü elemlerle düşdüm acizler darına*
> *Kalmadı artık bende ümmidi vefa yarına*

Şimdi küçük kızım arada bir gelir, hatırımı sorar, ama öbürleri gelmiyor; işte şu atölyede resim yaparak, yazı yazarak teselli arıyorum…" (Koçu, 1974:98)

"Mabeyinci Faik Bey' in kızı, 14 seneden beri Darülaceze' de bulunan Muazzez Özgenli hayatını şöyle anlattı:

-Babam İkinci Sultan Abdülhamid' in mabeyincisi Faik Bey' dir. Evimizde uşaklara bahşiş olarak altın liralar verirdik. Teşvikiye Camiinin arka tarafında muazzam bir konağımız vardı, Bebek'te de bir yalımız, öyle bir yalı ki Sultan Hamid o güzel yalıyı kızına hediye etmek için babamdan satın almıştı. Babamın muhtelif zevcelerinden dünyaya gelmiş 11 çocuğu vardı. 10 yaşında idim, babam annemden ayrıldı, annem Merdivenköy'üne yerleşti, ben de bir gün kaçtım, annemin yanına gittim, babam almak için çok uğraştı ama annemden ayrılmadım. Gelinlik çağına geldiğimde çıkan kısmetlerimi beğenmedim. O çağ geçince de artık evlenemeyeceğimi anladım. Sultan Abdülhamid tahttan indirildi, bize o bakardı, serveti eriyip gitti, annemle birlikte fakir hayatı sürmeye başladık. Annem de ölünce hayatta yapayalnız kaldım. Geçinmek için Elektrik İdaresi'nde Fransızca mütercimliği ve daktiloluk yaptım, kıt kanaat geçinirken sağ tarafıma felç geldi, Darülaceze' ye getirildim.

Yukarıdaki satırlar 1964 yılında yazıldığına göre Muazzez Hanım Darülaceze'ye 1950 yılında girmiş olacaktır, bu takdirde 22 yıldan beri orada bulunmaktadır." (Koçu, 1974:97).

Darülaceze, İçişleri Bakanlığı, İstanbul Belediyesi ve Sağlık Müdürlüğü arasında değişik zamanlarda görevini yürütmeye çalışmıştır. 1991 yılında kuruma destek olmak üzere "Darulaceze Vakfi" kurulmuştur. Darulaceze' nin önemli bir özelliği, kurulduğu günden beri, başvuranlar arasında dil, din, cins, ırk, milliyet, inanç farkı gözetmeden hizmet vermesidir. Bünyesinde cami, kilise ve havra bulunan tek sosyal hizmet kurumudur. Korunmaya, bakıma muhtaç çocuk yaşlı, güçsüz,

düşkün, yoksul tüm insanlar toplanan yardım ve bağışlarla bakılıp korunmaktadır (Sevil, 2005).

2.3. TÜRKİYEDE HUZUREVLERİNİN DURUMU: BAŞLANGIÇ VE YAYGINLAŞMA

Ülkemizde organize yaşlı hizmetleri 11. Yüzyıl'da Selçuklular döneminde başlamıştır. Bu yüzyılda Sivas' ta Rehaoğulları tarafından "Darül Reha" (Huzurevi), Musul' da Erbil Atabeyi Muzaferettin Ebu Sait taafından dört darülaceze, dullar için bir barınma yurdu, bir yetimhane ve sokak çocukları için bir bakım yurdunu içeren "Görbörü" tesisleri açılmıştır. Kahire'de Memlükler döneminde açılan Seyfeddin Kalavun Hastanesi ve Tesisleri (1284-1285) yaşlılar, dul kadınlar, yetimler, çocuklar ve din adamları için açılan bakım yurtları uzun yıllar hizmet vermiştir. Osmanlılar döneminde, Anadolu' da dul, yoksul, kimsesiz yaşlılara yardım eden tekkeler, darül rehalar, şifa haneler kurulmuştur. Ahilik örgütleri, vakıflar yolu ile ve fitre-zekat gibi dini görevlerle yaşlılara hizmet verilmiştir. Osmanlılar döneminde ilk sistemli kurumsal çalışmalar ise İkinci Abdülhamit zamanında başlamış, yardıma muhtaç ve yaşlı kişiler için çeşitli yerlerde imarethane, aşevleri ve barınma yerleri açılmıştır. Yerel kaynaklar da harekete geçirilerek, çeşitli hayır dernekleri ve vakıflar eliyle yaşlı hizmetleri verilmiştir. Önceki alt bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, 1895 yılında kurulan "Darülaceze", huzurevinin günümüze kadar yaşayan en canlı örneğidir (Koçu, 1974-Sevil, 2005).

Cumhuriyetle birlikte yerel yönetimler yoluyla yaşlılara hizmet götürülmesi potitikası izlenmiş ve 1930 yılında çıkarılan Belediyeler Kanunu hükümlerine göre,

belediyeler, yaşlılar ve düşkünler için huzurevleri, bakım yurtları, düşkünlerevi açmakla görevli kılınmışlar; aynı zamanda yine 1930'larda çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıha Kanunu ile Sağlık Bakanlığı'na yaşlılar için hizmet verilmesi hükmü getirilmiştir. 1963 yılında çıkarılan 225 sayılı kanunla Sağlık Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş ve ülkemizdeki yaşlıların planlı, sistemli, organize bir hizmete kavuşması sağlanmıştır. Daha sonraki yıllarda ise değişen şartlara uygun yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır (Sevil, 2005).

Huzurevlerinin kuruluş, işleyiş ve denetimi ile ilgili usuller ise 2828 sayılı kanun uyarınca yerine getirilmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü'ne bağlı huzurevlerinin yanı sıra ülkemizde dernek ve vakıflara, azınlıklara ve şahıslara ait özel huzurevleri yaşlılara kurum bakımı hizmeti vermektedir. Bu huzurevlerinin açılış, denetim ve koordinasyonuna ilişkin yetki ve sorumluluk Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na aittir (Dönümcü,2003-Danış, 2004:67).

2828 sayılı kanunun huzurevleri ile huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri yönetmeliğinin 53. maddesinde huzurevlerine kabul edilecek yaşlılar için aranan nitelikler şu şekilde belirtilmektedir: Altmış yaş ve üzeri yaşlarda olmak, kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak, yeme, içme, banyo, tuvalet ve bunun gibi günlük yaşam etkinliklerini bağımsız yapabilecek durumda olmak, ruh sağlığı yerinde olmak, uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak, sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak (SHÇEK, 1996-Danış:2004).

Türkiye'de de 4596 kapasiteyle 64 tane SHÇEK'e bağlı huzurevi, 1817 kapasiteyle 24 tane dernek ve vakıflara ait huzurevi, 900 kapasiteyle 6 tane azınlıklara ait huzurevi, 1401 kapasiteyle 42 tane özel huzurevi, 2691 kapasiteyle 7 tane diğer bakanlıklara bağlı huzurevi, 2124 kapasiteyle 22 tane belediyelere bağlı huzurevi hizmet vermektedir. Toplamda, 13529 kapasiteyleyle 165 huzurevi mevcuttur (Danış:2004).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASININ HİKAYESİ

Yüksek lisans yapmaya karar verdiğimde bitirme tezimi hem keyif alacağım hem de faydalı olabileceğim bir konuda hazırlamak istemiştim. Çocukluğumdan beri başta dedem ve anneanneme olmak üzere yaşlı insanlara duyduğum sevgi, onlarla aynı ortamda bulunmaktan ve sohbet etmekten aldığım haz, ve bazen yolda yürürken karşıma çıkan sevimli bir yaşlının bedensel acziyetini gördüğümde yüreğimde hissettiğim acı bende "yaşlılık" çalışma düşüncesini uyandırdı.

"Yaşlı" denildiğinde yaşanan uzun yılların çizgilerini bedeninde taşıyan, her zaman evin baş köşesine oturtulan, saygı duyulan, hizmet edilen, fikri alınan, yıllara tanıklığın bilgeleştirdiği, şefkat gösterilen ve şefkat göstermesinden keyif alınan, yüzü ve elleri pamuk gibi olan dede ve nineler aklıma gelirdi. Doğup büyüdüğüm kültürel yapı içerisinde yaşlının toplumdaki ve toplumun en küçük yapı taşı olan aile içerisindeki yeri çocukluğumun hayat bilgisi kitaplarında yer alan fotoğraflarda olduğu gibiydi. Aslında benzerdi demek daha doğru olacak, çünkü, orada benim bildiğimden daha modernize edilmiş bir tablo çizilmişti. Hani o kitaplardaki fotoğraflarda koltuğuna kurulup gözlüğünü takmış gazetesini okuyan dedeler ve keyif ile örgüsünü ören nineler vardı ya kocaman ailelerin ağır taşları olan...

Üniversite eğitimi almak için Ankara'ya geldiğim ilk yıllarda adına "Huzurevi" denilmiş kurum benim sağdan soldan duyduğum herhangi bir kelimeden öte anlam taşımıyordu. Sonraları, kent yaşamı içerisinde yaygınlaşan, bakıma muhtaç yaşlıların barındığı bir sosyal hizmet kurumu olarak hafızama yerleşti. Çok geçmeden o yıllarda medyanın gözler önüne serdiği haberlerle ülke adeta çalkalandı. Tüylerimi diken diken eden, huzurevi dehşeti neydi? Nasıl bir zihniyet, "baş üstünde taşınılması" gereken yaşlıları dövüp taciz ediyordu? Bunu yapanlar nasıl insandı?! Bu tür olayların yaşandığı huzurevleri, burada kalan yaşlılarla ilgili haberler bunlarla ilgili çeşitli soru cümleleri kurup arkadaşlarımla tartıştığım konulardan biri haline geldi. "İnsanlar neden anne babalarını huzurevine gönderirler? Yaşlılar neden huzurevinde yaşamayı tercih ederler? Yaşlıların huzurevi yaşam biçimleri nasıldır? Huzurevi yaşlılarının sosyal ilişkileri ve psikolojileri nasıldır?"vd. "Huzurevi" artık üniversite eğitimimin ilk yıllarındaki gibi yabancı olduğum bir konu değildi!

Huzurevini antropolojik etnografik bir ilgi konusu yapmamda kışkırtıcı olan bir başka etken de izlediğim, yönetmenliğini Mahsun Kırmızıgül'ün yaptığı "Beyaz Melek (2007)" filmi oldu. İki oğul yaşlı babalarının hastalığına çözüm bulmak amacıyla babalarını da alıp Diyarbakır'dan İstanbul'a gelirler. Baba hastanedeki tetkiklerden sıkılıp oradan kaçar ve tesadüfen kendisini yaşlıların barındığı bir yerde bulur. Baba kendi yaşadığı kültürel yapıya yabancı bir ortamla karşı karşıyadır. Çocukları tarafından terk edilmiş, yalnız, bakıma muhtaç yaşlıların bir arada olduğu bu mekan kır kökenli gelenek görenekleri yaşayıp benimseyen babaya ve hastaneden kaçan babalarını burada bulan çocuklara ilginç gelmektedir. Baba ve çocuklar şaşkındır. Kendi kültürel yapılarında yaşlılar kıymetlidir ve sözleri dinlenilir bireylerdir. Sahip oldukları geniş aile biçiminde ise yalnızlık söz konusu bile değildir.

Kır kökenli kültürel yapı içerisinde ki yaşlı kavramının tam aksini şaşkınlıkla gözlemledikleri bu yer, kent kültürünün ürünü olarak değerlendirebileceğimiz huzurevidir ya da filmde denildiği gibi huzurlu evdir.

Toplumsal değişme ve gelişme sürecinde; geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi kadının çalışma yaşamına katılması, gelenek, kültür ve değerlerin değişmesi, coğrafi hareketlilikteki artış, sağlık alanındaki gelişmeler, kentleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi, sosyal güvenliği olan kişi sayısının artması, aile değerlerinin farklılaşması, aile üyelerinin yükümlülüklerinin azalması ve ortalama insan ömrünün uzadığından yaşlı nüfusunun artması nedeniyle "yaşlılık" çok yönlü bir sosyal sorun olarak büyük harfli başlıklarla karşımıza çıkar. Bu konuyla ilgili televizyon programları yapılmakta, gazetelerde köşe yazıları yazılmakta, sosyalbilimcileririn araştırma konusu olmakta ve yaşlılığı yaşlılık dönemini, tüm sosyal, biyolojik, psikolojik, ekonomik özellikleriyle inceleyen gerontoloji, aynı zamanda "gerontoloji"[3] bilim dalı içinde bir bölüm olup yaşlılığın tıbbi bakım ve tedavi yönünü inceleyen "geriatri" bu konuyla ayrıntılı olarak ilgilenmektedir.

Sadece antropolog değil aynı zamanda bir "torun" olarak ben de son yıllarda ülkemizde sorun olarak yankı bulan bu konuya ilgisiz kalamadım. Zihnimde oluşan soruların yanıtlarını birebir muhataplarından almalıydım, yaşlıları bulundukları sosyal ortam içerisinde incelemeliydim, ve son zamanlarda üzücü olaylarla anılan, televizyondan izlediğim kadarıyla popüler insanların ellerine hediyeler alıp kameralar eşliğinde ziyaret ettikleri kuruluşlardan biri olan huzurevini ve huzurevi gerçeğini yakından tanımalıydım.

[3] Gerontoloji, 1960'lara kadar akademik bir disiplin olarak var olmakla birlikte, günümüzde hızla gelişen bir alandır ve psikoloji, biyoloji, sosyoloji, kent planlamasıyla yakından ilişkilidir (Onur, 1995:286).

“Yaşlılık” çalışmaya karar verdikten sonra 2008 yılının yaz mevsimi başlangıcında Elazığ’da yaşayan ailemden, dedemin hastalandığını duydum ve hemen Elazığ’a gittim. İlk okuldayken beni elimden tutup okula götürüp getiren, memlekete döneceğim tatil zamanlarını özlemle bekleyen ve döndüğümde mutlulukla bana sarılan dedem felç geçirmişti ve hastaneye kaldırılmıştı. Hastanedeki bir aylık zorlu süreçten sonra vefat etti. Yaşadığım bu üzücü durum nedeniyle hassasiyetim artmıştı. Bu yüzden tez çalışmama Ankara’ya döndükten hemen sonra başlayamadım.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Halkbilim-Etnoloji bölümü yüksek lisans öğrencisi olarak belirlediğim “Ankara’da Bir Huzurevi İncelemesi” başlıklı tez için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nden resmi izin alarak Ankara’daki Seyranbağları Huzurevinde 15 Kasım 2008 tarihinde alan çalışmama başladım.

Huzurevine gittiğim ilk gün sosyal hizmet görevlilerine kısaca orada olma nedenimden bahsettim. Sosyal hizmet görevlileri Seyranbağları Huzurevi yaşlılarının bu tür araştırmalara pek sıcak bakmadıklarını ve yaşlılarla iletişim kurmada zorlanabileceğimi söylediler. Bu kısa konuşmadan sonra huzurevindeki oturma salonu, çay salonu gibi ortak kullanım alanlarının nerede olduğunu öğrendim ve izin isteyerek odadan çıktım. Çay salonuna gittim ve oradaki yaşlılara gülümseyerek birinin yanına oturdum, selamlaştıktan sonra sohbete başladık. Sonra, oradaki diğer yaşlılardan bazıları sandalyelerini alıp bizim yanımıza geldiler. Huzurevine ziyaret amaçlı gelip gelmediğimi ve orada olma nedenimi sordular. Ben de tez çalışmam için bir süreliğine huzurevine sıkça geleceğimi söyledim. Huzurevinde ki ilk günümde

yaşlıların sıcak karşılamaları beni rahatlatmıştı. Kendi istekleriyle hayat hikayelerini anlattılar, geçmişten özlem duydukları anılarından bahsettiler. Sohbet arasına sıkıştırdığım sorulara yanıt vermektense sohbetin gidişatını kendileri belirlemeyi tercih ettiler. Yanına oturduğum yaşlı sohbet ederken diğer yaşlılar geldiğinde konuştuğu özel konuları kesti ve daha genel konuşmaya başladı. O günden sonra huzurevine gidip geldiğim kısa süre içinde huzurevi yaşlılarının çoğunluğunun birbirlerine temkinli yaklaştıklarını, yaşlılar arasında gruplaşmaların olduğunu ve güçlü dostlukların çok az yaşlı arasında kurulduğunu gözlemledim.

Çay salonundaki yaşlıların bazıları oradaki koltuklarda oturup sessizce duruyorlardı, bazıları kendi aralarında konuşuyorlardı. Yanlarına gittiğim yaşlılardan bazıları duyma problemi yaşadıklarından dolayı anlama sorunu yaşıyorlardı. Farklı kültürel yapılara sahip yaşlılar bir aradaydı.

Huzurevindeki ilk günümde sohbet ettiğim yaşlılar beni diğer yaşlılara güvenmememem, yakınlaşmamam konusunda uyarıyorlardı. Nedenini sorduğumda "Sen dikkatli ol, zamanla anlayacaksın" gibi cümlelerle geçiştiriyorlardı. Çok fazla anlam veremediğim bu konuşmaların ardından huzurevinden ayrılmak üzere çıkış kapısına yöneldim. Bastonuyla ayakta duran yaşlılardan biri oradan çıkarken bana eşlik etti. Kendisinden bahseden yaşlıyı dinleye dinleye yürüdüm. Huzurevinin bahçe kapısının dışına kadar benimle gelen yaşlıya "hadi amcacım ben buradan ayrılacağım, sen de yağmurda kalma, içeri gir" dedim, yaşlı elini uzattı, tokalaştım. Öpmek için elimden tutup çektiğini görünce, "öpmek yasak amcacım" deyip zorla da olsa elimi yaşlı amcadan kurtardım. Şoke olmuştum! Oradan ayrılırken sinirli ve üzgündüm. Kafamda çizdiğim yaşlı profiliyle uzaktan yakından ilgisi olmayan böyle

bir eğilimi yaşlılardan birinde görmek bendeki sevimli, bilge, saygı duyulan, yaşamın kıyısına itilmelerini kabullenemediğim yaşlı kavramını az da olsa zedelemişti. Ancak, konuyu biyolojik ve sosyal açıdan değerlendirmem gerekmekteydi. Cinsel dürtüleri kontrol edememenin genelde demans[4] (bunama) problemi olan yaşlılarda görülebilen bir durum olduğu söylenilmekte ve aynı zamanda bir çeşit psikolojik problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden, artık bu tür eğilimlerle karşılaşabileceğim ihtimalini kabullenerek çalışmamı sürdürmeye karar verdim.

İlk günümde problem yaşadığım yaşlıyı huzur evine gittiğim diğer günlerde genelde yalnız otururken görüyordum. Ya da yan yana oturduğu yaşlıyla çok fazla iletişim halinde olmadığı görülüyordu. Bana gösterdiği tavrın ilk olmadığı, karşı cinse karşı yanlış tutumlar sergilediği diğer yaşlılar ve kurum çalışanları tarafından biliniyordu. Ayrıca huzurevinde karşı cinse karşı yanlış tutumlar sergileyen tek yaşlı da değildi.

Huzurevindeki ilk günüm çay salonundaki bazı yaşlılarla yaptığımız diyaloglarla ve gözlemlerimle sınırlı kaldı. Her ne kadar kendimi huzurevine hazırlayarak gitsem de, bu hazırlık, duygusal bir çöküntü yaşamamı engelleyemedi. Bir süre huzur evine rutin olarak gidip gelmeye devam ettim. Sohbet ettiğim yaşlılar beni artık tanıyorlardı ve daha rahat sohbet ediyorduk.

Öğretmenler gününde huzurevinde düzenlenen eğlence programlarından ilkine tanık oldum. Çay salonunda düzenlenen eğlenceye rehabilitasyon yaşlılarının bir kaçının, diğer kadın ve erkek yaşlıların katılımını gözlemledim. Huzurevi müdürü ve diğer çalışanlarıyla iç içe gerçekleşen eğlence programlarının yaşlıların hoşuna

[4] Demans (Bunama), zihinsel yeteneklerin ve işlevlerin kaybolmaya başlaması halidir (Sevil, 2005:62).

gittiği, özellikle yurt müdürünün yaşlılarla birebir iletişim kurmasının onlarla eğlenceye katılmasının yaşlı memnuniyetini arttırdığı görülmekteydi. Çay salonuna nadiren inen ve erkeklerden ayrı oturmayı tercih eden kadın yaşlılar eğlence programlarında da erkek yaşlılardan ayrı oturmayı tercih ediyorlardı. Gözlemlediğim bu ayrılığı geleneksel ve dinsel açıdan değerlendirdiğimde doğal bir durum olarak gözlemledim. Huzurevi çalışanlarının oynayıp yaşlıları da oyuna davet ettiklerini görünce ben de onlara katıldım. Katıldığım ilk eğlence programında olduğu gibi zaman içerisinde gerçekleşen diğer eğlence programlarında da genelde erkek yaşlılardan bazıları oyuna katılım gösteriyorlar, hatta türküler söylüyorlar, diğerleri de izleyerek keyif alıyorlardı. Ancak yaşlılık haftasında düzenlenen eğlence programına başka huzurevlerinden de yaşlılar gelmişti. Diğer huzurevlerinden gelen kadın yaşlıların erkek yaşlılarla oturup sohbet etmekten çekinmediklerini oyuna katıldıklarını gördüm. Düzenlenen eğlence programları huzurevi yaşlılarını olduğu kadar çalışanlarını da mutlu ediyordu. Üstelik en az onlar kadar ben de eğlenmiştim.

İslam dininin özel zamanlarından olan Kurban Bayramı sürecinde huzurevi yaşlılarını değerlendirmek amacıyla bayramı Ankara'da geçirdim. Sabahın erken saatinde uyanıp huzurevine gittim. Bayram günlerinde huzurevi çalışanlarından nöbetçi olanlar dışındakiler yoktu. Çay salonundaki yaşlılar bayram dolayısıyla diğer günlerden farklı olarak giyinip kuşanmış oturuyorlardı. Huzurevindeki yaşlılardan bazılarının yakınları gelmiş ve bayramı geçirmek amacıyla yakınlarını götürmüşlerdi. Yakınları olanlardan bazıları ise yüzlerinde bayrama dair bir gülümsemeyle gözleri yolda ziyaretçilerini bekliyorlardı. Yakınları olmayan ya da onlar tarafından terk edilmiş yaşlıların yüzlerinde ise buğulu gözler ve hüzünlü mimikler hakimdi. Çay salonundaki yaşlılarla bayramlaştıktan sonra daha önce çıkma fırsatı bulamadığım

katları gezip bayramlarını kutlamayı düşündüm. Öncelikle kadınların kaldığı katları dolaşmaya karar verdim.

Kadınlar bloğunda bodrum ve zemin katlarında rehabilitasyon yaşlıları, yukarı katlarda da öz bakım becerisi olan yaşlılar kalıyorlardı. Bu katların temizliğini, çay servisini yapan hizmetlilerle tanışıp onlara, en üst kattan başlayıp bodrum kata kadar yaptıkları servis sırasında eşlik ettim. Hizmetliler görevlerini yaparken ben de yaşlı kadınlarla bayramlaştım.

Evlerinin bir bölümüymüş gibi düzenledikleri odalarında bulunan masalarında kolonya ve şekerleri hazır durumda ziyaretçileri bekleyen yaşlıların ikramlarını kabul ettim, sohbet ettik. Kısacık mutluluklar paylaştık. Kadın rehabilitasyon yaşlılarının olduğu katlara inmemiştim henüz…

Bloğun rehabilitasyon bölümünde yatağa bağımlılık, demans, alzheimer vd. gibi rahatsızlıklardan birinin veya birkaçının görüldüğü yaşlılar barınmaktaydı. Burada kalan kadın yaşlıların odalarını gezdiğimde bazı odalardan kovuldum, bazılarından ise ısrarla yanlarına gitmem için çağrıldım. Çoğu yatağa bağımlı olan bu yaşlıların bir kaçının yakınlarının bayram ziyaretine şahit oldum. Kadın erkek çalışan evlatların bayram günlerinin hiç de uzun olmayan bir bölümünü ayırdıkları bir buluşma anı diyebiliriz gördüğüm bu tabloya. Bayram günlerinde ziyaret etme imkanı bulduğum kadın rehabilitasyon yaşlılarının bende bıraktığı izlenimden bahsedecek olursak; insan ömrünün yaşlılık döneminde karşılaşabileceği sorunların ciddiyetini gözler önüne seren, bana göre ibretlik hallerin örnekleri olarak karşımıza çıkan, can yakıcı bir görünüm diyebilirim.

Sonunda bir bayramı daha geride bırakarak huzurevi ziyaretlerime devam ettim. Artık buradaki yaşlıların çoğu benim varlığıma alışmıştı. Ben de artık huzurevinin yabancısı değildim. Hatta eğlendiğim zamanlar olduğunu da.ifade edebilirim. Yaşlılarla ve huzurevi çalışanlarıyla olan diyaloğum gün geçtikçe güçleniyordu.

Huzurevine gittiğim bazı günlerde farklı yaşlılarla diyalog kurmayı tercih ederken bazı günlerde de daha iyi tanıdığım yaşlılarla vakit geçiriyordum. Yaşlılara sürekli soru sormak yerine sohbeti doğal akışına bırakıyordum. Konu dağıldığında küçük müdahalelerde bulunmama rağmen her zaman başarılı olamadığımı söyleyebilirim.

Huzurevinde dikkatimi çeken diğer bir durum ise yaşlılar arasında gruplaşmaların olmasıydı. Bazen yanlarına gittiğim yaşlılar, başka yaşlıların yanımıza gelmesinden rahatsız oluyor ya da yanımızda oturmasını engelliyordu. Niçin böyle yaptıklarını sorduğumda "O dedikoducu, cahil, çok konuşuyor" gibi açıklamalarda bulunuyorlardı. Kurumda dikkatimi çeken grupları oluşturan yaşlılar genelde benzer kültürlere sahip bireyler olup bu grupların sınırları keskin hatlarla belirlenmiyordu. Fakat genelde aynı yüzleri aynı grup içerisinde görüyordum. Mesela örgü örenler, namaz kılanlar, kağıt, tavla gibi oyunlar oynayanlar, kitap okuyanlar, siyasi görüşü benzer olanlar vd. gibi bir veya birden fazla özelliği uyuşan yaşlıların bir arada vakit geçirmelerine daha sık tanık oluyordum.

Kurumda olduğum bazı günler vakit geçirdiğim yaşlılardan biri, Huzurevinde kalanların en genci olan O. idi. O., bedensel problemi olduğundan birilerinin koluna girerek ya da duvara tutunarak yürüyebilen bir kadındı. Yakınlarını kaybetmiş olan

O. ortaokul mezunu olup eğitimini bedensel probleminden ve çeşitli nedenlerden dolayı tamamlayamamış, kitap okuyan, örgü ören, bakımlı olmaktan keyif alan birisi. Gün içerisinde vaktini genelde kurumun çay salonunda geçiren O.'nun samimi olduğu birkaç arkadaşı var. Huzurevindeki çoğu kadın yaşlının aksine samimi olduğu S., H. Ve başka erkek yaşlılar vardı. Ve bu arkadaşlarıyla ortak özellikleri, siyasi ve sosyal olarak benzer fikirlere sahip olmalarıydı. Genelde bir araya geldiklerinde tavla, kağıt gibi oyunlar oynamakta, birlikte yemek yapmakta, sohbet etmekteydiler.

Huzurevinin en yaşlılarından olan G. 90 yaşında olan bir yaşlı. Giyim kuşamına her zaman dikkat ediyor. Kadınlara karşı ince davranış sergileyen G. gençliğinde turizmciymiş. Huzurevinde düzenlenen eğlencelerde dans ederken gördüğüm G. ile ilerleyen günlerde tanışıp sohbet etme imkanı buldum. Benimle vakit geçirmekten keyif alan G. yurt çalışanları tarafından da seviliyor. G. kurum bünyesinde oluşturulan takı kursuna devam ediyor. G. nın sürekli görüştüğü bir arkadaş grubu yok ama tanıdığı bazı yaşlılarla gün içerisinde beraber oluyor. G.' nın karşı cinse karşı ince davranışlar sergilemesi, sosyal aktiviteleri, çalışanlar tarafından desteklenmesi farklı kültürel yapıya sahip diğer yaşlılar tarafından pek de hoş görülmüyor.

B. Bloktaki katlarda bulunan oturma salonlarında örgüsünü örüp, sohbet eden çay salonuna sıklıkla inmeyi tercih etmeyen, erkek yaşlılarla aynı ortamda durmaktan kaçınan kadın yaşlılar da beni aralarına rahatlıkla kabul etmişti. Hayat hikayelerini dinlediğim yaşlılar genelde eşlerinin vefatından sonra huzurevinde yaşamaya başlamışlar. Aralarında ekonomik özgürlükleri olan, hiç evlenmemiş, yakınlarını kaybettikleri için yalnızlaşmış ve huzurevinde yaşamaya karar vermiş

yaşlıların da olduğu gruplar genelde aynı kattaki yaşlıların oturma salonların da buluşmasıyla kaynaşmış yaşlılardan oluşuyor.

Kuruma gittiğim günlerin birinde, çay salonunda, tekerlekli sandalyesinde oturan K. ile tanıştım. Oraya gittiğim önceki günlerde karşılaşmadığım K. birkaç kadın rehabilitasyon yaşlısı dışında erkek rehabilitasyon yaşlılarının olduğu C. Blok yaşlılarından biriydi. Görevliler, gün içerisinde bir süreliğine çay salonuna indiriyorlarmış tekerlekli sandalyesiyle. K. felç geçirdiğinden dolayı bedensel engelli olduğu halde zihinsel herhangi bir rahatsızlığı olmayan yaşlılardan biriydi. Hastalığından dolayı öz bakım becerilerini yitiren yaşlı huzurevinde yaşamak zorunda kalmış. Çocukları tarafında nadiren ziyaret edilen K. öz bakım becerilerini yitirmesine çok üzüldüğünü ifade ederken göz yaşlarını tutamadı. Hayat hikayesini dinlediğim yaşlının, beni torunu olarak tanıttığı başka bir yaşlı arkadaşı yanımıza geldi. Sohbet ederken K.'nın arkadaşı; "Dedeniz tekerlekli sandalyesinin sertliğinden rahatsız oluyor, altına koymak için bir mindere ihtiyaç var" dedi. Ben de; "Bir dahaki gelişimde alırım" dedim. Böylesi küçük ihtiyaçların bile yakınları tarafından karşılanmamış olması beni üzdü. Bir sonraki gün elimde minderle huzurevine gittim. C. Katındaki K.' un odasına çıktığımda beni görür görmez ağlamaya başlayan yaşlı adam aldığım mindere çok sevindi.

Herhangi bir zihinsel engeli olmayan K. zihinsel engeli olan diğer yaşlılarla aynı yerde olmaktan duyduğu rahatsızlığı da dile getirdi. Daha önceki günlerde diğer yaşlıların da bu soruna değinmeleri, huzurevinde zihinsel problemi olan yaşlılarla bedensel problemi olan yaşlıların bir arada olmasının özellikle yaşlı psikolojisini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Çoğunluğunu erkek rehabilitasyon yaşlılarının oluşturduğu C. Blok yaşlılarından bir diğeri olan "Aşık" lakaplı erkek yaşlıyla da daha önceden çay salonunda tanışmıştım. Duyma problemi olan yaşlıyla, sesimi yükselterek kurduğum diyalogdan sonra, C. Blokta karşılaştığım "Aşık", mülayim ve kendi halinde bir yaşlıydı. Demans problemi olan yaşlının diğer agresif tavırlar sergileyen, zihinsel problemi olan yaşlılarla bir arada olmasının da ileri düzeyde hassasiyetin görüldüğü yaşamın bu son evresinde, yaşlı psikolojisini bozduğu ve memnuniyetini azalttığı kanaatindeyim.

Rehabilitasyon katlarındaki gözlemlerim ve bu katlardaki çalışanlarla kurduğum diyalog neticesinde, buradaki bakım şartlarının ağır olduğu, dolayısıyla yaşlılara verilen hizmet kalitesinin düştüğü görülmektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması yaşlı memnuniyetini arttırmak açısından önemlidir.

Seyranbağları Huzurevi'ndeki yaşlıların hemen hemen hepsinde Allah inancının var olduğu görülmektedir. Yaşlılardan dini inançlarının gerektirdiği ibadet pratiklerini uygulayanların olduğu ancak kadın yaşlıların erkek yaşlılara oranla ibadetlerini yapmak konusunda daha hassas davrandıkları görülmektedir. İlerleyen bölümde "Huzurevinde İnanç ve Din" başlığı altında bu konuyu ayrıntılı olarak işleyeceğiz.

Özellikle yaşlılık dönemindeki bireyler için daha fazla önem taşıyan hassas oldukları bir diğer konu olan "ölüm" de huzurevinde sıkça karşılaşılan gerçeklerdendir. İlerleyen bölümde ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak

inceleyeceğimiz “Huzurevinde Ölüm” kavramı yaşlılar için olduğu kadar benim de hassasiyet gösterdiğim bir konudur.

Doğrusu huzurevinde alan çalışmama başladığım günden beri genç olduğum halde yaşlılık halimi, ölümümü düşünmekten kendimi alamadığım zamanların sıklaştığını söyleyebilirim. Sanırım hastalıklara, yaşlılığa ve ölümlere tanık olmak dahi bu gerçekliklerin insana ne kadar yakın olduğunu öğretiyor.

Kuruma sıkça çeşitli okulların öğrencileri ve yardım sever kişiler ziyarete geliyor. Kıyafet, sabun, pasta vs. gibi çeşitli hediyelerle gelen ziyaretçiler yaşlıların elini öpüp onlarla sohbet ediyor. Seçim zamanı ise çeşitli siyasi parti üyelerinin ellerinde güllerle oy isteme amaçlı huzurevine geldiklerine tanık oldum.

Huzurevindeki A. Blok yaşlılarından sorumlu deneyimli bir psikolog olan M. çalışmamı sürdürmemde bana destek olan çalışanlardan biriydi. Yaşlıların psikolojisiyle ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapmaya gayret eden M.’nın gün içerisinde farklı yaşlılarla sürdürdüğü görüşmelere katılma imkanı buldum. M. odasına gelen yaşlılara ilgili davranıyor ve yaşlıların rahat davranabilecekleri bir ortam sağlıyor. Benim de olduğum görüşmelerin birinde odasına gelen yaşlıların yaşamlarına dair çeşitli konular açılıp konuşuldu. Türkü söylemekten keyif alan yaşlıya türkü söylettiren M., sıkılma belirtisi göstermeden yaşlıyı dinledi. Şiir okuyarak kendini iyi hisseden ve beğenilmekten keyif alan yaşlıya da şiir okuttu. Odaya gelen yaşlılara yiyecek içecek ufak tefek şeyler ikram eden M. onlarla sıcak ve güven veren ilişkiler kurmayı tercih ediyor. Yaşlılarla olan ilişkilerini onların beklentilerini de referans alarak kuran M., huzurevindeki gözlemlerinden ve görüşmelerinden yola çıkarak yaşlılara ait psiko-sosyal durum saptama raporları

düzenliyor. Huzurevinde yaşlılar arasında çıkan problemleri de çözmeye çalışan M. huzurevi yaşlılarını psiko-sosyal açıdan en fazla destekleyen kişi olarak belirmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ETNOGRAFİK GÖZLEM ve BULGULAR

4.1. HUZUREVİ'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, 1975 yılından beri SHÇEK Kuruluş kanunu ve buna bağlı olarak çıkartılan yönetmeliklere uygun olarak toplumumuzdaki yaşlı insanlara bakım ve koruma hizmeti vermektedir. Son yıllarda yaş ortalamasının yükselmesi fiziksel ve zihinsel kayıpları olan yaşlı sayısının artması nedeniyle kuruluş Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi görünümünü almıştır. 2001 Yılı mart ayında SHÇEK Genel Müdürlüğünün onayıyla 220 kapasite ile hizmet veren kuruluşun 120 kapasitesi huzurevi, 100 kapasitesi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon hizmetine ayrılmıştır (http://www.ankarashcek.gov.tr).

Kuruluşun Sosyal Servis, Sağlık Servisi, Fizyoterapi Servisi, Beslenme Servisi gibi hizmet birimleri vardır.

Soyal Servis, yaşlının kuruluşa kabulü ve uyumuna ilişkin mesleki çalışmaları yapmak, kuruluş ve çevre koşulları göz önüne alınarak yaşlılara ilişkin psiko-sosyal programlar hazırlamak, uygulamak ve değerlendirmek, yaşlının yakınlarıyla sağlıklı ilişki kurmasını sağlamak, yaşlılara yönelik sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlemek, toplumsal sorumluluk çerçevesinde, kuruluşta verilen hizmetlere halkın gönüllü katkı ve katılımını sağlayıcı etkinlik programları düzenlemek, düzenlenen programların gerçekleştirilmesi amacıyla gönüllü kişi ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlamak, ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği yapmak için oluşturulmuş;

Sağlık Servisi, doktor ve hemşireden oluşan ve yaşlıların genel muayenesini yapmak hastalanması halinde teşhis ve tedavisini sağlamak, gerektiğinde hastaneye sevk etmek, hastanedeki durumunu izlemek kuruluşun olanakları dikkate alınarak yaşlıların günlük sağlık kontrollerini yapmak üzere oluşturulmuş servistir; Fizyoterapi Servisi, fizyoterapist ve hemşireden oluşmaktadır ve fizyoterapiye gereksinim duyan yaşlıları tespit ederek tedavilerini yapan servistir; Beslenme servisi ise diyetisyenin görev yaptığı, yaşlı ve personelin beslenmesine ilişkin cetvel ve programları hazırlayan ve uygulanmasını sağlayan servistir.

Sosyal Hizmetler Kurumu bünyesinde hizmet veren Seyranbağları Huzurevi resmi olarak 55 çalışanı, temizlik, hasta bakımı vs. gibi işlerin yürütülmesi için de 83 kişilik özel şirket elemanı ile 220 yaşlıya hizmet vermektedir. Seyran bağları huzurevinde kalan 220 yaşlının resmi kayıtlarda 100 kişisi rehabilitasyon yaşlısı olarak geçmektedir.

Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi A. B. C. bloklarından oluşmaktadır. Bloklar ikamet eden kadın, erkek ve rehabilitasyon yaşlısı olarak şöyle düzenlenmiştir;

A1, A2, A3, A4 katlarında; erkek yaşlılar,

B3, B4 katlarında; kadın yaşlılar,

B1, B2 katlarında; kadın rehabilitasyon yaşlıları,

C1, C2 katlarında; çoğunluğu erkek olmakla birlikte kadın rehabilitasyon yaşlıları da ikamet etmektedir.

Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kadın rehabilitasyon bölümü (B1, B2) katlarında tek kişilik oda sayısı 17, iki kişilik oda sayısı 12, dört kişilik oda sayısı 2; erkek rehabilitasyon bölümü (C1, C2) katlarında tek kişilik oda sayısı 1, iki kişilik oda sayısı 16, üç kişilik oda sayısı 2, dört kişilik oda sayısı 3; kadın huzurevi bölümü (B3, B4) katlarında tek kişilik oda sayısı 31, iki kişilik oda sayısı 6; erkek huzurevi bölümü (A1, A2, A3, A4) katlarında ise tek kişilik oda sayısı 69, iki kişilik oda sayısı 4 olmak üzere toplam 153 oda mevcuttur.

İncelememizi sürdürdüğümüz Seyranbağları Huzurevi'nde yaşamlarını sürdürmek üzere kendileri ya da aileleri tarafından yapılan başvuruları kabul edilen yaşlıların yanı sıra sokakta kalmış kimsesiz yaşlılar da ihbarlar üzere bu huzurevine yerleştirilmektedir. Huzurevi kapasitesinin doluluğundan dolayı burada kalmak için başvuru yapan adaylar kuruluşta kalan yaşlıların ölümüyle boşalacak yerler için sıra beklemektedir.

Huzurevinde kalacak yaşlılar için kurum çalışanları tarafından sosyal inceleme raporu oluşturulur. Sosyal inceleme raporunda, hizmetten yararlanacak yaşlının kimlik bilgileri, medeni durumu, eğitim düzeyi, kiminle yaşadığı, adres ve telefonu, gelir durumu, yaşlının sorun öyküsü, sosyal inceleme nedeni, psiko-sosyal ve sağlık durumu açıkça belirtilir ve değerlendirilir. Oluşturulan bu raporlar gizli tutulur.

Kurumdaki yaşlılar, kaldıkları katlara ve odalara, cinsiyetletlerine, öz bakım becerilerini yapabilirliklerine ve demans ya da alzheimer[5] gibi rahatsızlıklarına göre

[5] Alzheimer hastalığı, beyni tahrip eden ve gittikçe kötüye giden, hastalığa yakalanan kişilerin hafızasını ve en sonunda da kimliklerini yağmalayan kronik bir hastalıktır (Karancı-Gençöz-Bozo, 2007:83).

farklı kat ya da odalara yerleştirilmiş. Bu yerleşim düzeni yaşlılar arasında çıkabilecek huzursuzlukları bir nebze azaltıp yaşlı memnuniyetini arttırsa da özellikle rehabilitasyon katlarında kalan bakım yaşlılarının sıkıntılarını gidermede yeterli bir çözüm olmadığı gözlenmektedir. Çalışmamın "Huzurevinde Huzursuzluk" bölümün de daha detaylı yer verdiğim bu konu kısaca rehabilitasyon katlarında, zihinsel ve bedensel problemi olan yaşlıların bir arada kalmasından dolayı çıkan sorunlardır.

Yaşlıları zaman zaman odalarında ziyaret ettim. Genelde beni güler yüzle karşılayan yaşlıların odalarının çoğu, yukarıda da ayrıntılı olarak ifade ettiğim gibi, tek kişilik olarak düzenlenmiş. Odalarda, yatak, gardrop, masa ve sandalye, televizyon, buzdolabı, telefon gibi eşyalar aynı zamanda her odanın içinde banyo ve tuvalet bulunmaktadır. Özellikle kadın yaşlıların, odalarını evlerinin bir bölümüymüş gibi düzenlemiş olduğu görülmektedir. Örneğin, yerleri halıyla kaplayarak odalarına gelen ziyaretçilerine ayakkabılarını dışarda çıkarması için uyaran, masalarının üstüne örtü yayıp üzerine vazo, çiçek, çeşitli süs eşyalarını koyarak renklendiren, odalarının dizaynında danteller kullanan yaşlıların olduğu görülmektedir.

Erkek yaşlıların odalarının, kadın yaşlırın odalarına göre daha sade ve daha kolay temizlenebilir durumda olduğunu söyleyebilirim. Sadece kadın yaşlılar değil aynı zamanda erkek yaşlılar da sevdikleri, özlemini çektikleri yakınlarının fotoğraflarına odalarında yer vermişlerdir.

Rehabilitasyon katlarındaki yaşlıların odaları diğerlerinden farklı olarak, daha çok hastahane odalarına benzemektedir. Bakım yaşlıları arasından zihinsel problemi olmayan yaşlılardan bazıları da yakınlarının fotoğraflarıyla odalarını süslemişlerdir.

Seyranbağları Huzurevi'nde kalan yaşlıların, 8 Ocak 2009 tarihine göre, 77 kişisi ücretsiz, 3 kişisi ücretli olarak ikamet ederken 13 yaşlının ücreti yakınları tarafından ödenmekte olup bunların dışında 54 kişi SSK, 57 kişi ES, 16 kişi BAĞKUR güvencesiyle huzurevinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Bağkur, SSK, ES gibi sosyal güvencesi olan yaşlılar kurum yaşlılarının yarısından biraz fazlasını oluşturmakta ancak neredeyse kurum yaşlılarının yarısının da herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaması pek de iç açıcı olmayan bir durumdur.

Sosyal güvencesi olan yaşlılar huzurevinde kalmaları karşılığında ücret ödemektedirler. Sosyal güvencesi olmayan yaşlıların da küçük bir kısmının kurumda kalma ücretleri yakınları tarafından karşılanırken geri kalanı ücretsiz olarak burada yaşamaktadır.

Ülkemizde bakıma muhtaç, yoksul, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan yaşlıların olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu yaşlılardan yaşam süresinin son dönemini huzurevinde geçirmek isteyip, kendileri veya yakınları aracılığıyla kuruma başvuruları değerlendirmeye alındıktan sonra, yer sorunu nedeniyle aylarca sıra bekleyen yaşlılar vardır.

Huzurevinde olduğum günlerden birinde 90 yaşlarında bir kadın yaşlının bastonundan destek alarak kurumun bahçesine girdiğini gördüm. Sosyal hizmet uzmanlarından biri yaşlı kadınla ilgilenmek için yanına gitti. Yaşlı kadın 60 yaşlarında olan kızının Ankara merkeze uzak bir huzurevinde kaldığını ve kızının merkezde olan Seyranbağları Huzurevi'ne nakil gelmesini istediğini söyledi. Yaşlı kadının yoksulluğu ve öz bakım becerilerini sağlıklı olarak yerine getirmede

zorlandığı görülüyordu. Sosyal hizmet uzmanı, yaşlı kadına, kendisisinin kurum bakımına ihtiyacının olduğunu ve bu durumun kızının nakil işleminden daha önemli olduğunu vurgulayarak başvuru formunu getirdi ve birinden yardım alarak bu formu doldurmasını ve kurumda kalmak için başvuruda bulunmasını istedi. Başvuruyu yaptıktan aylar sonra ancak kadının kuruma yerleştirilmesinin mümkün olabileceğini dile getirdi. Hem kurum yaşamına katılım sürecinin uzun olması, hem de yaşamınının son döneminde yakınlarıyla iletişim kuramaması gibi olumsuzluklar yaşlı kadının memnuniyetini azaltmaktadır. Tanık olduğum bu diyalog, yaşlı ve muhtaç insanlara verilen hizmetin yeterli olmadığını, hizmet kalitesinin arttırılmasının gerektiğinini gözler önüne sermektedir.

4.1.1. Kadın ve Erkek Yaşlıların Sayısal Dağılımları

8 Ocak 2009 tarihi itibariyle; Seyranbağları huzurevinde kalan 220 yaşlının 96'sını kadın, 125'ini ise erkek yaşlı oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere erkek yaşlı sayısı kadın yaşlı sayısından fazladır. Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan 96 kadın yaşlının 53'ü, 125 erkek yaşlının da 48' i rehabilitasyon merkezi yaşlısıdır.

Huzurevindeki kadın ve erkek yaşlıların sayısal dağılımları ve kurum yaşlılarıyla gerçekleştirdiğim görüşmeleri temel alarak toplumumuzda kadın yaşlıların erkek yaşlılara oranla yakınları tarafından daha çok sahiplenildiğini söyleyebiliriz. Kadın yaşlıların, öz bakım becerilerini yapabildikleri süreçte, yakınlarıyla yaşamlarını paylaşırlarken aile içinde torunların bakımını üstlenerek, evin tertip ve düzenine destek çıkarak barındıkları çekirdek aile içerisinde erkek

yaşlılara göre daha faydalı oldukları düşünülebilir. Bu durum kadın yaşlıların genç ve dinamik toplum yapısı içerisindeki yerlerini koruma sürecini de uzatır.

Sayısal değerlendirmede değinilecek diğer bir konu ise, kurumda kalan kadın yaşlı sayısı erkek yaşlı sayısından az olduğu halde kadın yaşlılar arasındaki rehabilitasyon merkezi yaşlılarının, erkek yaşlılar arasındaki rehabilitasyon merkezi yaşlılarından daha fazla olduğunun dikkat çekmesidir. Bu durumu da dünyadaki bir çok toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklere oranla daha uzun olmasıyla açıklayabiliriz. Kadın yaşlılar daha çok öz bakım becerilerini yitirip bakıma muhtaç bir hale geldiklerinde huzurevinde yaşamlarını sürdürme kararı alıyorlar veya yakınları tarafından kuruma gönderiliyorlar. Belirttiğimiz bu durum, huzurevindeki kadın yaşlı sayısının erkek yaşlı sayısına oranla daha az olmasının ve kurumda kalan kadın yaşlılar arasındaki öz bakım becerilerini yapamayan kadın yaşlı sayısının fazla olmasının nedenlerini açıklar.

4.1.2. Yaşlıların Medeni Halleri

Seyranbağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan yaşlıların 8 Ocak 2009 tarihi itibariyle medeni hallerini incelediğimizde 37 yaşlının evli, 54 yaşlının bekar, 94 yaşlının dul, 35 yaşlının boşanmış olduğunu görüyoruz.

Yaşlıların medeni hallerini ifade eden rakamlardan da anlaşıldığı gibi Seyranbağları Huzurevinde kalan yaşlıların çoğunluğu eşlerinin vefatından sonra alışmış oldukları aile düzeninden kopup huzurevinde yaşamlarını sürdürmeye

başlamışlardır. Dul olan yaşlıların çoğu, özellikle kadın olanları, vefat eden eşlerinin eksikliğini yoğun olarak hissetmekte ve üzgün bir yüz ifadesiyle özlemlerini ve yalnızlıklarını dile getirmektedir.

Kadın rehabilitasyon yaşlılarından M., alan çalışmama başladığım ilk gün tanıştığım biri. Yaşlılık dönemi rahatsızlıklarından şikayetçi olan M., bacaklarındaki problemlerden dolayı tekerlekli sandalyeyle hayatını devam ettiriyor. Zaman zaman sohbet ettiğim M.'nin çocuğu yok. Eşinin vefatından sonra iyice yalnızlığa mahkum olmuş ve bu sıkıntıların üstüne bir de sağlık problemleri yaşamaya başlayıp öz bakım becerilerini yapamayacak hale gelince huzurevinde yaşamak zorunda kalmış. Ara sıra yakınları tarafından ziyaret edilen yaşlı, huzurevi yaşamından memnun olmadağını ancak içinde bulunduğu şartların bu yaşam biçimini zorunlu kıldığını dile getirmektedir.

Huzurevinde kalan yaşlılardan bekar olanlarının da sayısının az olmadığını görüyoruz. Bu durum yalnızlık duygusunu daha yoğun yaşamakta olan bekar yaşlıların eğitim düzeylerinin diğer yaşlılara göre daha yüksek olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Görüştüğüm bekar yaşlılar, maddi yetersizlik, fiziksel özürlülük ya da ailelerine bakma vb. gibi nedenlerden dolayı evlilik yapamadıklarını ifade ettiler.

Görüştüğüm bekar yaşlılardan biri olan İ., dört yıldır huzurevinde yaşıyor. 68 yaşında olan yaşlı, gençliğinde çobanlık ve şoförlük yapmış. Trafik kazası geçiren İ., kazadan sonra iki bacağını da kaybetmiş. Yaşamının geri kalanını tekerlekli sandalyeye bağımlı olarak geçirmek zorunda olan İ.'nin sosyal güvencesi yok. Bütün ailesi vefat eden yaşlı, yoksulluk, ailesine bakmak zorunda kalması ve geçirdiği kaza sonrası da bacaklarını kaybetmesi gibi nedenlerden dolayı evlenememiş. Hayatta

kimsesi kalmayan ve öz bakım becerilerini yerine getirmekte zorluk yaşayan İ., huzurevinde ücretsiz olarak kalmaktadır.

Görüştüğüm hemşire emeklisi olan bir kadın yaşlı ise, Türkiye' nin çeşitli illerinde görev yapmış. Ailesiyle ilgilenmek zorunda kaldığından evlenememiş. Ailesi vefat edince yalnız kalan yaşlı huzurevinde yaşamayı tercih etmiş. Öz bakım becerileri olan yaşlı, içinde bulunduğu durumda huzurevinde yaşamanın daha cazip göründüğünü ifade ediyor.

Bir diğer erkek yaşlı H, huzurevinde kalan yaşlıların yaşça en büyüklerinden biri. Eşinin vefatından sonra yalnızlaşan H, yakınlarına da yük olmak istemediğinden kurum yaşamını tercih etmiş. Gençlik döneminde sosyal anlamda aktif bir yaşam biçimine sahip olan H. huzurevindeki sosyal aktivitelerin de yakından takipçisi olarak huzurevindeki diğer yaşlılar ve çalışanlar tarafından yakından tanınıyor. Kıyafetlerinin temiz ve düzgün olmasına dikkat eden yaşlı, 90' lı yaşlarında olmasına rağmen öz bakım becerilerine sahip.

Huzurevinde kalan S, halen evli ve çocukları olan erkek yaşlılardan biri. Ailesinde yaşadığı huzursuzluklardan dolayı evinden ayrılan S, huzurevinde yaşamak zorunda kalmış. Huzurevi yaşam biçimini, içinde bulunduğu durumda zorunluluktan kabul ettiğini dile getiren S, öz bakım becerilerine sahip yaşlılardan biri. Kurumda sıklıkla vakit geçirdiği birkaç kişilik grubu dışında kalan diğer yaşlılarla çok fazla diyaloğa girmiyor.

Kurumda tanıştığım ve odasında ziyaret ettiğim erkek yaşlılardan biri olan Ö. SSK emeklisi. Evli ve çocuklu olan yaşlıyı maddi problemler yüzünden eşi ve çocukları evden kovmuş. Görüşmemiz sürecinde uyumlu ve sempatik tavırlar

gösteren Ö., huzurevi çalışanları tarafından da seviliyor. Evli ve çocukları olduğu halde huzurevinde yaşamak zorunda bırakılmış olan Ö. özbakım becerilerine sahip. Diğer yaşlılarla ortak kullanım alanlarında gerekmedikçe görülmüyor. Ailesi tarafından terkedilmiş olan yaşlının mutsuz olduğu görülüyor. Huzurevi çalışanları, özellikle psikolog ve sosyal hizmet uzmanları, Ö'nün ailesiyle görüşmesi ve sorunlarının çözülmesi için girişimde bulunmalarına rağmen sonuç alamamışlar.

Kurumdaki rehabilitasyon yaşlılarının bulunduğu katlarda da evli olduğu halde huzurevinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan yaşlıların olduğunu görüyoruz. Yaşlılık hastalıklarından dolayı öz bakım becerilerini kaybeden bu yaşlılar aileleri tarafından huzurevine yerleştirilmişler.

4.1.3. Yaşlıların Eğitim Durumları

Seyranbağları Huzurevi'nde kalan yaşlıların eğitim durumları şöyledir: 40 yaşlı okur, 69 yaşlının okuma yazması yok, 68 yaşlı ilkokul mezunu, 19 yaşlı ortaokul mezunu, 18 yaşlı lise mezunu, 5 yaşlı yüksek okul mezunu ve sadece 1 yaşlı ise üniversite mezunu olarak belirlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında, kuruluşta kalan yaşlıların eğitim düzeyleri düşüktür. Okuma yazması olmayan yaşlı oranı fazladır. Okuma yazması olmayanların çoğunluğu kadın yaşlılardandır. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde içinde bulundukları sosyal çevre yapısının eğitime yeterince önem vermediği görülmektedir.

Okuma yazması olmayan kadın yaşlılar, erkek yaşlılardan fazladır. Ülkemizde son yıllarda eğitime verilen önemin artmasıyla kadınlarda da okuma yazma oranı yükselmiş olmasına rağmen huzurevindeki okuma yazması olmayan yaşlılarla görüşmelerimiz, onların çocukluk ve gençlik döneminde eğitimin yeterince önemsenmediği, içinde bulundukları sosyal çevrenin ve yaşam şartlarının da eğitimi desteklemediğini ortaya koymaktadır.

Kadın yaşlılardan D. 89 yaşında. Yedi yıldan beri huzurevinde yaşayan D. nin okuma yazması yok. D.'nin babası "Kız çocukları okula gitmez" diyerek eğitim almasına taraftar olmamış. Evlenip dört çocuk sahibi olan D., bir kaza sonucu felç kalan eşiyle 13 yıl ilgilenmiş. Eşi vefat ettikten sonra 4 yıl yalnız yaşayan D. bacaklarındaki rahatsızlıktan dolayı öz bakım becerilerini tam olarak yapamıyor. Amasyadaki evinde yalnız yaşadığı süre içinde, eşinden kendisine kalan maaşla tuttuğu bakıcılardan yardım alan yaşlı, bakıcılarından memnun kalmayınca huzurevinde kalmaya karar vermiş. Daha önce Amasyada yaşayan D., kızını ziyaret etmek için Ankara'ya geldiğinde kızının evinin karşısında olan Seyranbağları huzurevini görüyor ve kendi isteğiyle huzurevine yerleşiyor. Çocuklarına yük olmak istemediğini dile getiren yaşlı kadın huzurevinde yaşamaktan memnun olduğunu söylüyor.

Eğitimli bir ailenin çocuğu olan S., 84 yaşında. 9 yıldır huzurevinde yaşamını sürdüren kadın yaşlı kadın hiç evlenmemiş. Beş kardeş olduklarını dile getiren S. ortaokul mezunu. S.'nin erkek kardeşleri okumuş fakat kendisi ortaokuldan sonra eğitimini devam ettirememiş. S., kendi çocukluk ve gençlik dönemlerinde her yerde okul olmadığını ve eğitime bu dönemde olduğu kadar önem verilmediğini söylüyor.

Altmış yıldan beri Ankara' da yaşayan S., anne ve babasının vefatından sonra bir süre yalnız yaşamış. Sağlık problemleri artınca öz bakım becerilerini yerine getirmede zorlanmış; yalnızlık hissi de ağır basınca huzurevinde yaşamaya karar vermiş.

Kurumda kalan kadın yaşlılardan bir diğeri 84 yaşındaki Ş.'nin kulakları duymadığından işaretlerle ve yazışarak iletişim kurduk. Ş., lise eğitiminin birinci sınıfından okulu bırakmış. Devlet demir yolları kurumunda denetçi olarak görev yapıp emekli olmuş. Eşi vefat eden Ş., yaşlıkla birlikte ortaya çıkan sağlık problemlerinden dolayı öz bakım becerilerini yerine getiremeyince huzurevine yerleşmiş. Duyma problemi olduğu halde konuşma yeteneğini kaybetmeyen yaşlı, eğitimin önemini ve kadının iş yaşamına katılmasının gerekliliğini ifade etti. Kendi gençlik döneminde eğitime önem verilmediğini, üniversite mezununun az sayıda olduğunu dile getiren yaşlı iş yaşamına katılma şartlarının şimdiki dönemden daha kolay olduğunu anlattı.

Kadın yaşlılardan İ., 89 yaşında. Lise mezunu olan İ. gençlik döneminde öğretmenlik yapmış ve emekli olmuş. Yüzlerce öğrenci yetiştirdiğini ve öğretmenlik gibi kutsal bir mesleği icra ettiği için memnun olduğunu dile getiren İ., öz bakım becerilerini yerine getirme konusunda zorlanınca huzurevinde yaşamaya karar vermiş. Yaşlıya " yakınlarınızın yanında kalmayı niçin tercih etmediniz?" sorusunu yönelttiğimde, yaşlı, kimseye yük olmak istemediğini, yakınlarının yaşam standartlarını engellemeye hakkının olmadığını söyledi.

Ortaokul mezunu olduğunu söyleyen kadın yaşlı D., 83 yaşında. Tapu dairesinde müdür mavini olarak çalışmış. 28 yıl görev yaptıktan sonra emekli olmuş. 20 yıldır huzurevinde yaşamını sürdüren D., hiç evlenmemiş. Emeklilikten sonra

yalnızlık hissi artmış. Yaşlanma süreciyle birlikte kendi işlerini yapmakta zorlanan D., “eve ekmek alacak biri dahi yoktu, yalnızdım, bu nedenlerden dolayı huzurevine yerleştim.”dedi. Kendi dönemlerinde eğitimin önemsenmediğini dile getiren yaşlı, ailesinin eğitime önem verdiğini ve onu okuttuklarını söyledi. Daha yüksek bir eğitim almak istediği halde, ailesinin o dönemdeki şartları gereği, ancak ortaokul mezunu olabildiğini dile getirdi.

Eğitimin çoğu zaman insanda güven duygusu oluşturduğu bir gerçektir. Huzurevi yaşlılarından eğitimli olanlarının, eğitimsiz olan yaşlılara oranla, kendilerine daha çok güvendikleri görülmektedir. Aynı zamanda eğitimli bir aileye sahip olan yaşlıların, onlardan bahsederken övgü dolu ifadeler kullandıkları ve gururlandıkları dikkat çekiyor. Ailelerinin eğitimli olması da yaşlılarda güven duygusu oluşturuyor.

4.1.4. Yaşlıların Kırsal ve Kentsel Köken Olarak Dağılımı

Seyran Bağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinde kalan 220 yaşlının 198 kişisi huzurevine gelmeden önce yaşamlarını kentlerde geçirmiş, 22 yaşlı ise buraya gelmeden önce kırsal alanda yaşamına devam ederken yaşlılık ve buna bağlı oluşan diğer nedenlerden dolayı huzurevinde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır.

Sayısal değerlere bakıldığında huzurevine yerleşmeden önce kentlerde yaşamını sürdüren yaşlı sayısı kırda yaşayan sayısından oldukça fazla olduğu görülüyor. Görüşmelerimiz, kuruma gelmeden önce kentte yaşamını sürdüren

yaşlıların büyük bir kısmının kır kökenli olup çeşitli nedenlerle kente göç ettiklerini ortaya koymaktadır.

Aynı huzurevinde 1993 yılında gerçekleştirilen bir tez çalışmasında da o dönemde kurumda bulunan yaşlıların yüzde 78.5'inin daha önce kent yaşamı sürdürdükleri tespit edilmiştir. (Arıkan,1993)

A. huzurevindeki alan çalışması sürecinde sıklıkla görüştüğüm erkek yaşlılardan biri. 77 yaşındaki yaşlı kuruma gelmeden önce Sivas ilinin bir köyünde yaşıyormuş. Çocukları olmayan A, eşinin vefatından sonra yalnız kalınca aynı zamanda yaşlılıkla birlikte sağlık problemleri artınca yaşamının geri kalanını huzurevinde geçirmeye karar vermiş. Özbakım gereksinimlerini yardım almadan büyük ölçüde karşılayabilen yaşlı, huzurevi yaşamından ve çalışanlarından memnun olduğunu dile getiriyor. Yakınlarının sıkça kendisini ziyate geldiklerini söyleyen yaşlı, yaz aylarını genellikle kendi köyünde geçiriyor.

Yaşlılardan bir diğeri M., 78 yaşında. Huzurevine gelmeden önce yaşamını çeşitli kentlerde geçirmiş. Kolej mezunu olduğunu söyleyen erkek yaşlı uzun yıllar futbolla ilgilenmiş. Gençlik döneminde, sporcu olmasından dolayı, sıkça seyahat eden M., o dönemlerde eşinden boşanmış. Yaşlılık dönemiyle birlikte yalnızlaşan ve güçsüzleşen M., bir arkadaşının tavsiyesiyle hayatının geri kalan dönemini geçirmek üzere huzurevine gelmeye karar vermiş. Öz bakım becerileri olan M. yaşlılık döneminden memnun olmadığını ancak kaçınılmaz olan bu süreçte ve içinde bulunduğu şartlarda huzurevinde yaşamak zorunda olduğunu söylüyor.

15 yıldan beri huzurevinde yaşamını sürdüren bir diğer erkek yaşlı C. ise 85 yaşında. Aslen Trabzonlu olan yaşlı huzurevine gelmeden önceki dönemde

Trabzon'da yaşamını sürdürüyormuş. Gençlik döneminde orman mühendisi olarak görev yaptığını söyleyen yaşlı eşinin vefatından bir yıl sonra huzurevinde yaşamını sürdürmeye başlamış. İkisi kız biri erkek üç çocuğa sahip olduğunu söyleyen yaşlı, onların ilgisizliğinden özellikle alkol problemi olduğunu dile getirdiği erkek çocuğundan rahatsız olduğunu söylüyor. Uzun zamandır huzurevinde olan C., önceki yıllarda huzurevi çalışanlarının kendileriyle daha çok ilgilendiğini, her sabah içlerinde sağlık görevlilerinin de olduğu bir ekibin yaşlıları odalarında ziyaret edip onların sorunlarıyla ilgilendiklerini son yıllarda böyle bir uygulamanın yapılmadığını ve daha az ilgi gördüklerini ifade etmektedir.

4.1.5. Yaşlıların Ekonomik Durumları

220 yaşlının 77'si ücretsiz olarak huzurevinde kalıyor. Burada kalan yaşlıların ekonomik seviyelerinin düşük olduğu görülüyor. Sosyal güvencesi olan yaşlılardan barınma ücreti alınıyor. Sosyal güvencesi olmadığı halde yakınları tarafından ücreti ödenen az sayıda yaşlının olduğu da görülüyor.

Yaşlıların bazıları mal varlıklarını çocuklarına bıraktıktan sonra huzurevinde yaşamını sürdürmeye başlıyor. Bu yaşlılardan bazıları kendi isteğiyle bazıları ise çocuklarının baskısı ile sahip olduğu mal varlığını bırakıyor.

Sosyal güvenceye sahip ve aynı zamanda ekonomik bağımsızlığı olan yaşlıların kendilerine daha çok güvendikleri görülüyor. Ekonomik anlamda rahat olan yaşlıların yaşam memnuniyetleri de yükseliyor.

İhtiyaçları belli ölçülerde kurum tarafından karşılanan, ekonomik bağımsızlığı ve herhangi bir sosyal güvencesi olmayan yaşlıların ise, çoğunluğunun, kendine güvensiz olduğu görülüyor. Aynı zamanda yaşam memnuniyetlerinin de azaldığı gözlemleniyor.

Yaşlılardan birkaçı halen çalışıyor. Cep harçlığı olsun diye seyyar tezgahlarda tırnak makası, tespih, anahtarlık vs. gibi şeyler satan, sabahları arkadaşının iş yerini açıp temizliğini ve çay servisini yapan, milli piyango bileti satan, kadın yaşlılardan ise örgü örerek bunları satıp gelir elde eden yaşlılarında olduğunu görüyoruz.

4.2. HUZUREVİNDE YAŞLILAR VE YAŞLILIK

4.2.1. Huzurevinde Yaşamlarını Sürdürme Nedenleri

Alan çalışmamızı sürdürdüğümüz Seyran Bağları Huzurevinde kalan yaşlılarla yaptığımız görüşmelerden çıkardığımız sonuçlara göre yaşlıların huzurevinde yaşamlarını sürdürme nedenleri, şu şekilde sıralanabilir:

- yaşlılık süreciyle birlikte iş görebilirlik yeteklerinde azalma;
- hastalıkların artması ve hastalıklarla mücadelenin zorlaşması;
- eşlerinin ölümüyle birlikte yalnızlık probleminin oluşması;
- kır yaşamında görülen geniş aile tarzının kent yaşamına geçişle farklılaşarak anne baba ve çocuk-lar dan oluşan çekirdek aile tarzına dönüşmesiyle, yaşlanan bireylerin kendilerini çekirdek aile yapısı

içerisinde fazlalık olarak hissetmeleri gerekçesiyle çocuklarının yanında yaşamlarını sürdürmeyi reddetmeleri;

- kent yaşamıyla birlikte şekillenen çekirdek aile yapısını özümsemiş bireylerin yaşlı anne ve babalarıyla birlikte yaşamayı reddetmeleri;
- yaşlı bireylerin ve çocuklarının yaşadığı ekonomik problemler;
- fiziksel ve ruhsal olarak yaşanılan sağlık sorunları (kısmi felçlik, tamamen yatağa bağımlı olma, demans, alzheimer vs. gibi hastalıklardan birinin veya bir kaçının bir arada görülmesi).

Yukarda saydığımız nedenlerin her biri ayrı ayrı önem teşkil etmekle birlikte dikkatimizi çeken en önemli nedenin, kentleşme süreciyle birlikte aile yapısının uğradığı değişimin sonucu olarak, yaşlının çocuklarının yanında kendine yer edinememesi, kendini yük olarak görmesi, dışlanmışlık hissiyatına kapılması olduğu söylenebilir.

Hızla değişen toplum yapısına ayak uydurmakta zorlandıklarını dile getiren yaşlılar, çok değil daha bir kuşak öncesindeki aile yapısıyla şimdiki aile yapısı arasında ciddi farkların olduğunu, bu durumun kendilerini psikolojik ve sosyal anlamda etkilediğini söylemişlerdir.

Kentleşmenin kendilerini yalnızlaştırdığını, çocuklarıyla ve torunlarıyla vakit geçiremediklerini, özellikle torunlarını çok özlediklerini ifade eden yaşlılar "gelinlerim ve kızlarım çalışıyorlar, torunlar okula gidiyor, evde yalnız kalıyorum, kendime bakmakta zorlanıyorum, onlara yük olmak istemiyorum" gibi cümleler kurdular. Bu durum bize yaşlının huzurevinde kalmayı tercih etmesinin veya burada

kalmak zorunda olmasının en önemli nedenlerinden birinin de modernleşen toplum yapısı içerisinde kadının statüsündeki değişikliğin olduğunu açıklar.

4.2.2. Huzurevine Uyum Süreçleri

Seyranbağları Huzurevi'nde kalan yaşlılarla kurduğumuz diyaloglardan anlaşıldığı üzere, yukarda saydığımız çeşitli nedenlerle huzurevinde yaşamını sürdürmeye başlayan yaşlılar, buraya ilk geldiklerinde yabancılık hissettiklerini, ilk birkaç ay huzurevi ortamına alışamadıklarını ve zamanla buranın yaşam biçimini benimsediklerini dile getiren yaşlıların yanı sıra huzurevinde uzun zamandır yaşamlarını sürdürdükleri halde huzurevi yaşam biçimine alışamayan yaşlıların da olduğunu görüyoruz. Burada kalan yaşlılar "huzurevi yaşam biçimine uyum sağlamak" konusunda "uyum sağlamaktan başka ne yapılabilir ki, şartlar bunu gerektiriyor, mecburuz!" gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Aynı zamanda huzurevinde kalan yaşlılarımızın huzurevi yaşam biçimine ayak uydurma, alışma süreleri kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

4.2.3. Huzurevindeki Yaşlıların Kültürel Özellikleri

SHÇEK'e bağlı kuruluşlardan biri olan Seyranbağları Huzurevi'ndeki araştırmamızda huzurevi yaşlılarının kültürel özelliklerini, birbirleriyle ve çevreyle olan sosyal ilişkilerini gözlemleme ve yaptığımız görüşmelerle daha güçlü tahlil etme olanağı bulduk.

Seyranbağları Huzurevi Türkiye'nin farklı kent ve köylerinden Ankara'ya göç etmiş yaşlılara olduğu gibi doğma büyüme Ankaralı olan yaşlılara da ev sahipliği etmektedir. Yaşlıların huzurevine gelmeden önce sürdürdükleri yaşam biçimlerini ve kişilik özelliklerini; yöresel kültürleri, ekonomik koşulları, eğitim durumları, çalıştıkları işlerin türleri, inanç biçimleri gibi etkenler şekillendirmiştir. Bütün bu etkenlerin şekillendirdiği farklı karekter ve kültürlere sahip bireyler insan yaşamının ortak ve biyolojik bir dönemi olan yaşlılık evresinde, çeşitli nedenlerle, huzurevinde yaşamlarının geri kalanını sürdürmek üzere buluşmuştur.

Seyranbağları Huzurevi'nde kalan yaşlıların kültürel özellikler açısısından farklılıklar gösterdiğini belirtmenin yanı sıra gözlemlenen bu farklılıklar arasında uçurum olmadığını dile getirmemiz de doğru olacakdır.

4.3. SOSYAL İLİŞKİLER

4.3.1. Kadın ve Erkek Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler

Huzurevinde kalan kadın ve erkek yaşlılar arasında küçük istisnalar dışında sosyal ilişkilerin gelişmediğini görüyoruz. Huzurevindeki çay salonu, yemekhane gibi ortak kullanım alanlarında, kuruluşta düzenlenen eğlence programlarında kadın ve erkek yaşlılar farklı masalarda oturmayı tercih ediyorlar. Az sayıda kadın yaşlının ise anlaşabildikleri bir kaç erkek yaşlıyla arkadaşlık edip ortak kullanım alanların da vakit geçirebildiklerini gözlemledik.

Kadın ve erkek yaşlıların odaları farklı bloklarda yer alıyor. Kadın yaşlılara ayrılmış katlardan birinin dinlenme salonunda otururken, erkek yaşlılardan R.,

elindeki alışveriş poşetleriyle yanımıza geldi. Kadın yaşlılardan kendi başına dışarıya çıkmakta zorlananlardan birkaçı ihtiyaçlarının alınması için R.'den ricada bulunmuşlar. R ise kadın yaşlıların ihtiyaçlarını alıp gelmiş ve birkaç dakika yanımızda oturup dinlendikten sonra ortak kullanım alanı olan çay salonuna indi. Kadın yaşlılar R. gittikten sonra onun hakkında "iyi adam, efendi adam" şeklinde olumlu değerlendirmelerde bulundular.

Kadın yaşlılardan O., genellikle diğer kadın yaşlılarla vakit geçirmekten hoşlanmıyor. Ara sıra selamlaştığı, kısa süreli diyaloğa girdiği bir kaç kadın yaşlı dışında birlikte uzun süreli vakit geçirmeyi tercih ettiği kadın arkadaşları yok. "Arkadaşlık etmek için ortak yönlerimizin olması lazım veya benzer kültürlere sahip olmamız gerekli" diyen O., huzurevinde kalan yaşlıların çoğunluğuyla bu tür özelliklerin farklılığından dolayı iletişim kurmadığını-kuramadığını söylüyor. Gün içerisinde çay salonuna inip örgü ören, kitap okuyan O., erkek yaşlılardan H. ve S. ile vakit geçirmekten keyif alıyor. Onlarla hayata benzer pencerelerden baktığını söyleyen O., düşünüş olarak ortak noktalarda buluşabildiklerinden arkadaşlıklarının sağlıklı olduğunu dile getiriyor. O, bedensel engelinden dolayı yardım alarak yürüyebiliyor; H. ve S. de O' ya yürümesi gereken mesafelerde yardımcı oluyor. Zaman zaman ortak olarak aldıkları yiyecekleri H. veya S.'nin odasında toplanıp yedikleri oluyor. Kış mevsiminde genellikle çay salonunda havanın ısındığı dönemlerde de bahçede buluşup tavla veya iskambil kağıdı oyunları oynayarak eğleniyorlar. Huzurevinde yaşanan olaylardan, yakınlarından, geçmişlerinden, zaman zaman sorunlarından, güncel haberlerden bahsedip vakit geçiriyorlar.

Kadın yaşlılardan K. kadın yaşlılarla iletişim halinde olduğu kadar erkek yaşlılarla da iletişim kurmaktan çekinmiyor. Huzurevindeki ortak kullanım alanlarında erkek yaşlılardan bazılarıyla oturup tavla, kağıt vs. oynayan, hareketli bir yapıya sahip olan K. gençlik döneminde iş yaşamı içerisinde olmasının da rahatlığına sahip olduğunu söylüyor. K., vakit geçirdiği erkek yaşlılar konusunda seçici davranıyor. Düşünce yapısı uyan, kültürel benzerliği olan yaşlılarla iletişim kurmayı tercih ediyor.

Erkek yaşlılardan A. ile sohbet ederken yanımıza bir kadın yaşlı gelip oturdu. A., konuşmamıza ortak olan kadın yaşlı duymayacak biçimde, "bu kadının derdi de evlenmek" gibi bir cümle kurup gülümsedi. A'nın bu alaycı tavrının altında, kötü niyetten ziyade doğup büyüdüğü kültürel yapı içerisinde alışık olduğu kadın-erkek davranış biçiminden farklı olanla karşılaştığına verilen tepki yatmaktadır.

Farklı kültürlerden birkaç kadın yaşlıyla çay salonunda sohbet ederken bizim oturduğumuz masanın yakınına sandalyesini çekip oturan yaşlı erkeğe, içinde bulunduğum yaşlı kadınlardan çoğu tepki gösterip "oturacak başka yer mi yoktu, ne işi var kadınların içinde" diye sinirlenirken grup içindeki iki kadın yaşlı da "ayıp ediyorsunuz, istediği yere oturur, niye bu kadar tepki veriyorsun, ne yaptı sana" diye yaşlı adamın yakınlarında oturmasında bir sakınca olmadığını ve bu duruma tepki göstermenin anlamsız olduğunu dile getirdiler. Erkek yaşlının yakınlarında oturmasında herhangi bir sakınca görmeyen yaşlıların, genellikle, gençlik dönemlerinde iş yaşamında aktif olan kadınlardan olması dikkati çekmektedir.

Hostes lakaplı kadın yaşlı da daha çok rahat ve erkeksi tavırlarıyla dikkatimi çekmişti. O da erkek yaşlılardan çekinen kadınlardan değil fakat iletişim kurduğu

birkaç erkek yaşlıyla ve kadın yaşlılardan O'nun da olduğu grupla sıklıkla vakit geçiriyor.

Aslında paylaşılan şeyler pek değişmiyor; tavla ve kağıt oynanıyor, huzurevindeki olaylardan, geçmişten bahsediliyor, yakınları olanlar onlardan dem vuruyor ve güncel olaylar siyasi haberler vb. konuşuluyor.

Kadın yaşlıların çoğunluğu erkek yaşlılarla iletişime girmekten yakınlaşmakdan çekiniyor ve böylesi bir durumu yanlış buluyor. Kadın yaşlıların huzurevine gelmeden yaşamlarını sürdürdükleri kültürel yapı içerisinde, kadın ve erkeğin gerekmedikçe iletişime geçmesi ayıp-günah karşılanıyor. Dinsel ve kültürel yaptırımlar doğrultusunda yaşamlarının son dönemini geçiren kadın yaşlılar erkek yaşlılarla iletişim kuran bazı kadın yaşlıları da bu konuda eleştiriyorlar ve hoş görmüyorlar.

Huzurevinde kalan erkek yaşlıların çoğunluğu ise kadın yaşlılarla iletişim kurarken daha rahat davranıyorlar. Gerçekte bu rahatlığın doğup büyüdükleri erkek egemen toplum yapısının onlara biçtiği rolden kaynaklandığı açıktır. Kendilerinin kadınlarla diyaloğa geçmesinde herhangi bir olumsuzluk görmeyen erkek yaşlılar, kadınların erkek yaşlılarla görüşmesini ayıplıyorlar. Bununla birlikte, sayısı az olsa da kadın ve erkek arasındaki sosyal ilişkiyi normal karşılayan erkek yaşlılar da var.

Kadın-erkek arasında yaşanan bu iletişim-sizliğin temelinde barınan nedenlerin büyük bir kısmı, doğup büyüdükleri kültürel yapıya dayansa da, biliyolojik faktörlerin ve yaşlılardaki psikolojik kaynaklı bazı cinsel sapkınlıkların bu farklı iki cins arasında uçurumu derinleştirdiğini gözardı etmek yanlış olacaktır.

4.3.2. Kadın Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler

Kadın yaşlılar, genellikle, kaldıkları odaların bulunduğu katlarda düzenlenen küçük oturma salonlarında konuşup dertleşmeyi tercih ediyorlar. Erkek yaşlılarla ortak kullanım alanları olan çay salonuna da bazı kadın yaşlıların günün belli saatlerinde indiklerini ve ayrı bir masada oturup sohbet ettiklerini görüyoruz. Aynı zamanda kadın yaşlılar arasında zaman zaman tartışmalar yaşandığını söyleyebiliriz. Kadın yaşlıların birbirlerine karşı temkinli yaklaştıklarını ve aralarında gruplaşmaların olduğunu gözlemledim.

Farklı yaşam biçimlerinden kopup huzurevi çatısı altında birleşen yaşlıların arasındaki iletişimin çoğu zaman mecburiyetten kaynaklı olduğu söylenebilir. Şöyle ki oturup sohbetlerine katıldığım kadınlardan büyük bir kısmı birebir görüştüğüm zamanlarda bir diğer kadının davranış biçimini, konuşmalarını yargılıyor. Birlikte oturup konuşurken de birbirleriyle çoğu zaman bir çatışma içinde oluyorlar ya da bir taraf sessiz kalmayı yeğliyor.

Sohbet konuları; yaşlılık, hastalık, çok nadiren de olsa televizyondan duydukları siyasi ve sosyal olaylar (genellikle siyasi düşünceler gizli tutuluyor), huzurevine gelmeden önceki yaşam biçimleri, yaşadıkları sıkıntılar, yakınlarıyla olan ilişkileri, din, ölüm vs. üzerine oluyor.

Birbirlerine her zaman samimiyetle yaklaşmasalar da beraber oturup sohbet etmeyi birlikte vakit geçirmeyi yalnızlığa tercih ediyorlar. Bazı kadınlar örgüsünü de alıp öylece sohbete katılıyor, bir taraftan el işi işleyip bir taraftan konuşup dinliyor. Sonra yaşlı kadının elindeki örgü sohbet konusu oluyor; “ne örüyorsun, kime

örüyorsun, benim de artık gözlerim görmüyor, gençliğimde ben de yapardım, ben sıkılırım, çok güzel olmuş, meşgale işte…".

Yaşlılık dönemiyle birlikte artan hastalıklar, güzçsüzlük hali, ağrılar da ortak dertleri olduğundan sıklıkla gündeme geliyor. Tabii ki hayatlarının sonbaharı olduğundan dolayı ölüm de sıklıkla hatırlanıp konuşuluyor; "yan blokdan vefat etmiş, Allah rahmet eylesin, şu hastalıkları vardı,elden ayaktan düşmüştü, iyiydi, birdenbire oldu" gibi… Özellikle böylesi zamanlarda kendilerinin de ölüme yaklaştıklarını daha çok hissettiklerinden buruk bir dille hislerini paylaşıyorlar.

Bir keresinde kadın yaşlılardan F.'yi dinlenme salonunda pencereden dışarıya bakarken gördüm. Yanına gidip "niçin yalnızsınız böyle?"diye sorduğumda, F., "burda öyle samimi ilişkiler olmaz, dedikodu çok, hep birbirlerini çekiştiriyorlar ben de uzak duruyorum..." dedi.

Çay salonunda birkaç kadın yaşlıyla sohbet ediyorduk. Bize katılmak isteyen diğer bir yaşlı sandalyesini masaya yanaştırmak istediyse de diğer kadınlar buna izin vermedi. M. yanımıza gelmek isteyen kadın yaşlının çok dedikoducu olduğunu iddia ederek, ondan hoşlanmadıklarını ve birlikte vakit geçirmeyi tercih etmediklerini söyledi.

Yaşlılar arasında gruplaşmaların olduğunu söylemiştik. Bu gruplar arasına genellikle keskin sınırlar koyulmuyor, ancak, dini inanç ve ibadet pratikleri, eğitim seviyesi, hemşehrilik, ortak zevkler, az da olsa siyasi düşünce benzerliği gibi konularda yakınlığı olanlar arasında ilişkilerin daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.3. Erkek Yaşlılar Arasında Sosyal İlişkiler

Huzurevinde kalan erkek yaşlılar arasında da kadın yaşlılar arasında olduğu gibi gruplaşmaların olduğu dikkat çekmektedir. Eğitim, siyasi ve sosyal düşünce benzerliği, dini yaşayış biçimleri, hemşehrilik, ortak zevkler vs. çoğunlukla sınırları keskin olmayan grupların oluşmasında etkendir. Genellikle 2, 3. 4, 5, kişilik gruplar halinde vakit geçiren yaşlıların gruplarındaki kişiler dönem dönem değişmektedir.

Erkek yaşlıların genelinin vakitlerini geçirdiği huzurevi çay salonunda erkek yaşlılar arasında güncel siyasi ve sosyal konular, huzurevinde yaşanan olaylar, yaşlıların aileleriyle olan ilişkileri, yaşadıkları sağlık sorunları, dinsel düşünceler hakkında diyaloglar kurulmaktadır. Yaşlılar arasında kurulan diyalogları grup içindeki yaşlıların eğitim seviyeleri, sosyal ve kültürel özellikleri şekillendirmektedir.

Yaşlılardan bazıları kağıt ve tavla oyunları oynamaktan keyif alıyor. Bu tür oyunlar da onlar arasında sosyal ilişkilerin güçlenmesini sağlıyor. Birlikte vakit geçirmek için tercih ettikleri bu oyunları oynarken ara sıra güncel konulardan, sağlık sorunlarından, yakınlarından bahsediyorlar.

Zaman zaman erkek yaşlılar arasında da tartışmalar çıkmaktadır. Tartışmalar, genellikle, düşünce farklılıkları, kültürel farklılıklar, bir diğer yaşlının hal ve hareketlerini beğenmeme, psikolojik bozuklukların ve yaşlılığa bağlı oluşan tahammülsüzlüğün yol açtığı nedenler gibi konulardan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır.

Erkek yaşlıların, genellikle, birbirleriyle paylaşacakları konuları temkinli olarak seçtikleri görülmektedir. Seçtikleri ve samimiyet kurdukları bir veya birkaç

arkadaş dışında paylaşacakları konuları çoğu zaman sınırlandırmaktadırlar. Paylaştıkları konuları başkalarına anlatacaklarını düşündükleri yaşlılarla içli dışlı olmamayı tercih etmektedirler.

Yaşlıları birbirleriyle rahatlıkla sosyal ilişki kurmasında, huzurevine gelmeden önceki yaşam tarzı, iş yaşam biçimi, diğer yaşlılardan ve huzurevi çalışanlarından beklentileri de etkendir. İş ve aile yaşamını insan ilişkileri açısında aktif geçiren yaşlıların daha rahat diyalog kurdukları görülmektedir.

Y. yaklaşık iki yıldır huzurevinde kalmaktadır. Konuşmayı seven yaşlı, huzurevine gelmeden önce Nüfus Müdürlüğü'nde çalıştığından ve ticaretle uğraştığından dolayı daha kolay sosyal ilişkiler kurmaktadır. Gerektiğinde esprili ve hoş sohbet olan yaşlı, kendine haksızlık yapıldığını düşündüğünde geri adım atmamaktadır. Halen, küçük çapta seyyar satıcılık yapan yaşlı, ticaretten çok kendisini oyalamak ve cep harçlığı temin etmek için çalışmaktadır. Kurum psikologlarından M. bu yaşlının huzurevi yaşamına uyum sağlamış olduğunu ve burada yaşamaktan memnun olduğunu söylüyor, ancak, psiko-sosyal açıdan desteklenmesinin yaşlı için yararlı olacağını da ekliyor.

Kuruluş yaşlılarından A., kuruluşa çocuklarına yakın olma amacıyla başka bir huzurevinden 4 yıl önce nakil olarak gelmiştir. A.'nın bazı yaşlılarla ve bazı kurum çalışanlarıyla ilişkisi iyi düzeydedir. Sürekli dostluk yaptığı bir grup yaşlı bulunmamaktadır. Sabahları arkadaşına ait bir işyerini açıp, çay servisi ve temizliğini yaptıktan sonra 14:00-15:00 gibi huzurevine gelir. Kitap okumayı seven yaşlı kendini diğer yaşlıların bir çoğundan daha bilgili gördüğünden dolayı bu tarzı diğer yaşlılara itici gelmektedir. Arkadaşları dışında ikili diyaloglara girmemeyi tercih eden yaşlının

ziyaretçileri gelmektedir. Kurum psikoloğu M., bu yaşlının huzurevinde daha az zaman geçirmeyi tercih ettiğinden ve tek kişilik odaya geçtiğinden itibaren daha önce yaşadığı iki tartışmadan başka tartışma yaşamadığını ifade etti.

4.3.4. Yaşlıların Huzurevi Çalışanlarıyla Olan İlişkileri

Seyranbağları Huzurevi'nde kalan yaşlılarla yaptığımız görüşmeler, tanık olduğumuz sohbetler ve gözlemlerimize dayanarak ortaya çıkardığımız sonuca göre, huzurevi yaşlılarımızın bilinci yerinde olanlarının huzurevi çalışanlarından memnun olduklarını söyleyebiliriz. Huzurevindeki yaşlıların gün içerisinde daha çok karşılaştıkları özellikle psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire, din görevlisi ve temizlik hizmetlileri gibi huzurevi çalışanlarıyla diyaloglarının daha güçlü olduğunu gözlemlenmektedir.

Huzurevi çalışanlarının güler yüzlü davranışları, yaşlıların sıkıntılarını dinlemeleri, ihtiyaçlarını belirlemeleri, bazen yaşlılarla tavla oynamaları, sohbet etmeleri yaşlıları olumlu yönde etkilemektedir.

4.3.5. Huzurevi Yaşlılarının Vakit Geçirme Şekilleri

Huzurevinde kalan yaşlılar kahvaltı, öğlen ve akşam yemeği vakitlerinde yemekhaneye gidiyorlar. Ara öğünlerde çay salonu ve katlarda çay, pasta, meyve servisi yapılıyor. Yatağa bağımlı, demanslı ve alzheimerlı olan yaşlılara yemek servisi katlarında yapılıyor.

Sabah 9:30 gibi kadın yaşlılara katlarındaki oturma salonunda fizik tedavi uzmanları tarafından spor yaptırılıyor. Kurumda bir kaç spor aletinin yer aldığı küçük bir salon olduğu halde burada spor yapmak tercih edilmiyor. Erkek yaşlılar daha çok yürüyüş yapıyorlar.

Yaşlılar arasında yemek saatleri ve sabahları yapılan küçük spor aktiviteleri dışında el işi yaparak vakit geçirenler hatta emeklerini ekonomik gelir kaynağına dönüştürenler var. Kurum binasında kalanlar arasında sağlığı elverişli olan yaşlılardan küçük işlerde çalışanlar da yer almaktadır. Küçük çaptaki işlerde çalışan, el işi yapıp satan yaşlıların amaçları ticaretten çok kendilerini oyalamak ve cep harçlığı temin etmektir.

Kuruluştaki çay salonunda tavla ve kağıt oynayarak zaman geçirenler dışında sohbet eden, koltuklarda oturup dinlenen, bazen uyuya kalan, televizyon izleyen yaşlıları da gözlemledik.

Sosyal ilişkilerini sınırlı tutmayı tercih edenler, huzurevinde oldukları zamanlar daha çok odalarında oluyorlar. Kuruluştaki yaşlıların odalarında kendilerine ait televizyonları bulunmaktadır.

Huzurevine ait bir kitaplık bulunmaktadır. Kitap okumayı tercih eden yaşlılar az olmakla birlikte günlük gazete okuma alışkanlığı olanlar vardır. Ayrıca kuruluş bünyesinde düzenlenen sosyal faaliyetlere de katılım gösteren yaşlıların bu tür sosyal aktivitelerden memnun oldukları dikkat çekmektedir.

Geçici bir süre izin alıp aile ve akrabalarının yanında kalmak için kurumdan ayrılan yaşlıların yanı sıra yaz mevsimini kendi köylerinde geçirmeyi tercih ettiklerini söyleyenler de vardır.

Görüştüğüm yaşlılardan bazılarının günlük vakit geçirme pratiklerine ilişkin yaptığım tespitler şunlardır:

B., yaklaşık 4 yıldır huzurevinde yaşamını sürdürmektedir. Yaşlılar ile olumlu iletişimler kurmaktadır. Genellikle kendi halinde çok fazla kişiyle iletişim kurmayan ancak kendisiyle konuşulduğunda olumlu tepki veren bir yaşlıdır. Hem Huzurevi içinde hem de dışarıda düzenlenen sosyal etkinliklere zaman zaman katılmaktadır. Odasında televizyon izler, dinlenir ve yakınlarını ziyarete gider. Huzurevinde kalmaktan memnundur. Çocuklarıyla ilişkileri iyi düzeydedir. Kurum psikoloğu M., yaşlının psiko sosyal açıdan desteklenmesinde yarar olacağı kanısındadır.

S., edindiği birkaç arkadaşıyla gün içerisinde sohbet ederek kağıt ve tavla oyunları oynayarak vakit geçirir. Kuruluşta düzenlenen etkinliklere sıklıkla katılır. Ara sıra kitap okuyarak vakit geçiren yaşlı gün içerisinde dışarı çıkıp dolaşmayı seviyor. Birkaç arkadaşıyla zaman zaman dışardan yiyecek bir şeyler alıp odalarında hazırlayarak birlikte yemekten keyif alıyorlar.

C., bir yıldır Seyranbağları Huzurevi'ne başka bir huzurevinden nakil olarak gelmiş. Milli piyango bayisi olarak çalışmaktadır. Bu nedenle daha çok akşam vakitlerinde kuruluşta bulunmaktadır. Gerek personelle gerekse yaşlılarla çok fazla iletişimi bulunmamaktadır. Yaşlı Ankara'da yakınlarının olmadığını ifade ediyor. Huzurevine uyum sorunu yaşamayan yaşlının ziyaretçilerinin gelmediği görülüyor. Yaşlının müziğe karşı ilgisi var. Kuruluşta düzenlenen eğlencelerde türkü söylüyor.

4.3.6. Ramazan ve Kurban Bayramları'nda Huzurevi Yaşlıları

Alan araştırmasını yaptığım sıralarda Ramazan ayında birkaç gün huzurevi yaşlarının yanında olabildim ancak, Ramazan Bayramı'nı onlarla birlikte geçirme imkanı bulamadım. Yaşlılarla görüşmelerimiz doğrultusunda yaptığımız değerlendirmeye göre Ramazan ayında yaşlılardan bazıları sağlıkları el verdiği ölçüde oruç tutmaktadır. Ramazan ayında çeşitli dernek ve vakıflar, siyasi liderler, hayırseverler iftar davetleri vermekte ve yaşlıların katılımı sağlanmaktadır. Ramazan ayında ibadetlere daha bir bağlılık gösterildiği sohbetlerden anlaşılmaktadır. Ramazan Bayramı'nda ise yakını olan ve onlar tarafından davet edilen yaşlılar bayramı yakınlarıyla birlikte geçirmektedir. Bayramını huzurevinde geçirmek zorunda olan yaşlılar ise ziyaretçilerini beklemektedirler.

Kurban Bayramı'nda aileleriyle diyaloğu devam eden yaşlıların bir kısmı bayramı aileleriyle geçirmek üzere huzurevinden ayrılmışlardı. Bundan dolayı kurumda kalan yaşlı sayısı azalmıştı. Bayramını kurumda geçiren yaşlılar odalarının tertip düzenine ve giyimlerine diğer günlere nazaran daha çok dikkat etmişlerdi. Odalarını ziyaret ettiğim yaşlılar bayram şekeri ve kolonya ikram ettiler. Çay salonunda ve odalarında ziyaretçilerini bekleyen yaşlılarda bayrama özgü bir gülümseme mevcuttu. Dört gün süren Kurban Bayramı boyunca ailesi akrabaları olanların ziyaretçileri kısa süreli de olsa bayramlaşmaya geldiler. Kimsesi olmayan ve aileleriyle görüşmeyen yaşlıların ise yüzlerinde hüzünlü bir ifade vardı.

4.3.7. Huzurevinde Düzenlenen Eğlenceler ve Yaşlıların Katılımı

Kurum bünyesinde sıkça çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenmektedir. Bunlardan en çok katılım gösterilen etkinlik ise eğlence programlarıdır. Kuruluş dışında çeşitli vakıflar, sivil toplum örgütleri, gönüllü gruplar eğlence etkinlikleri düzenlemektedir. Öğretmenler günü, yılbaşı, yaşlılık haftası gibi özel günlerin dışında da yaşlılara moral vermek ve onların motivasyonlarını arttırmak amacıyla eğlence programları yapılmaktadır.

Huzurevinin çay salonunda gerçekleştirilen eğlence programları öğleden sonraları başlar ve bir kaç saat devam eder. Etkinliklerde sahne alan müzisyenler genellikle gönüllü olarak hizmet vermektedir. Yaşlılar düzenlenen salonda yerlerini almaya başlar. Müdür ve diğer çalışanların katılımıyla birlikte program devam eder. Huzurevi çalışanlarıyla yaşlıları biraraya getiren eğlence programlarında özellikle yurt müdürünün yaşlılarla bire bir ilişki kurması yaşlı memnuniyetini arttırmaktadır.

Eğlence programlarına katılım gösteren Seyranbağları Huzurevi yaşlılarının kadın ve erkek olarak gruplaştıkları ve farklı masalarda oturmayı tercih ettikleri görülüyor. Yurt çalışanları, özellikle sosyal çalışmacılar, yaşlıların eğlenceye katılımını arttırmak amacıyla gayret gösteriyorlar. Kadın yaşlılar programı izleyerek eğlenmeyi tercih ederken erkek yaşlılar oynayarak, halay çekerek, türkü söyleyerek eğlencede aktif rol alıyor.

"Yaşlılar haftası"[6] dolayısıyla huzurevinde düzenlenen eğlenceye farklı huzurevlerinin katılımı oldu. Bu etkinlikte diğer huzurevlerinden gelen kadın

[6] Her yıl 18-24 Mart tarihleri arası "Yaşlılara Saygı Haftası" olarak kutlanmaktadır (http://www.memocal.com).

yaşlıların etkinlikte aktif rol aldıklarını gözlemledik. Aynı zamanda kadın ve erkek yaşlılar arasında Seyranbağları Huzurevi'nde olduğu gibi ciddi ayrılıkların olmadığı da dikkat çekti. Bu durum Seyranbağları Huzurevi ve diğer huzurevleri arasında kültürel farklılıkların olduğunu düşündürmektedir.

Görüşmelerimizde yaşlılar bu tür eğlence programlarından ve diğer sosyal etkinliklerden memnun olduklarını dile getirdiler. Yaşlılara yalnızlık hissini bir nebze unutturan ve onları yaşamın içine çeken sosyal etkinliklerin yaşlı memnuniyetini arttırdığı gözlemlenmiştir.

4.4. ZİHİNSEL SÜREÇLER

4.4.1. Yaşlıların "Yaşlılık" Değerlendirmesi

İnsan yaşam süresinin bir evresi olan "yaşlılık" bireyde sadece anatomik ve fizyolojik değişimlerin değil aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik anlamda da değişimlerin görüldüğü bir süreçtir. Bu sürecin yaşlı için ne ifade ettiği çalışmamamızın şekillenişi açısından önemlidir.

Yaşlılar, gençlik dönemlerinde rahatlıkla yapabildikleri işleri yaşlılık dönemlerinde yapmakta zorlandıklarını ya da hiç yapamadıklarını, sıkça hastalandıklarını, rahatsızlıkları nedeniyle gençliklerindeki yemek yeme alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kaldıklarını, kendilerini ölüme daha yakın hissettiklerini ve bu durumdan bazen korktuklarını dile getirmektedirler.

Kendi gençlik dönemlerindeki aile yapısının değiştiğini ve yaşlılık dönemlerinde çocuklarının yanında yaşayıp onların düzenlerini bozmak istemediklerini anlatan yaşlılar bu dönemin en belirgin özelliklerinden birinin yalnızlık olduğunu ifade ettiler.

Huzuevi yaşlılarında,"Sizce yaşlılık nedir?" sorusu, hastalıkların arttığı, güçün ve iş yapabilirlik yeteneğinin azaldığı, yaşam kalitesinin düştüğü, yalnızlık duygusunun yoğun olarak hissedildiği ve insan yaşamının ölüme en yakın olduğu dönem olarak yanıt bulmaktadır.

4.4.2.Yaşlıların "Gençlik" Değerlendirmesi

Gençlik dönemi yaşlılığın aksine insan yaşamının biyolojik ve sosyal olarak en verimli olduğu dönemdir. Birey iş yapabilirlik yeteneğine sahiptir. Sosyal açıdan kendini yalnız hissetmez, hastalıklarla mücadelesi kolaydır.

Huzurevi yaşlıları, sağlıklı ve genç bir bedene sahip olup da iş yapabilirlik yeteneklerinin kaybolmadığı, kendilerini yalnız hissetmedikleri, ölüme uzak olduklarını düşündükleri gençlik döneminlerinden övgüyle bahsettiler.

Kültürel anlamda şimdiki gençlerin yaşayış, hayatı algılayış biçiminden farklı bir gençlik dönemi yaşadıklarını anlatan yaşlılar, kendi dönemlerinde geniş aile yapısının hakim olduğunu, büyüklerine karşı saygı göstermekte kusur etmediklerini, o dönemdeki yaşlıların sözünün gençler tarafından dinlenir olduğunu söylediler.

Yaşadığımız bu dönemdeki gençlerin ise geniş aile yapısından ziyade çekirdek aile yapısını tercih ettiklerini, yaşlı anne ve babalarına bakmak istemediklerini, onları çalışmayan, gençlerin önünü tıkayan bir engel olarak gördüklerini ifade ettiler.

Yaşlılardan çocukları olduğu halde huzurevinde kalmayı tercih edenler, ya çocuklarının kendilerine bakmayı reddettiklerini ya da kendilerinin şimdiki gençlere uyum sağlayamadıklarını, onlara yük olmak istemediklerini, çekirdek aile düzenlerini bozmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Değişen yaşam koşulları insanları daha mekanik bir yaşam tarzına itmiş, bu da eskiden mevcut alışkanlıkların, geleneklerin değişmesine neden olmuştur. Çoğu yaşlı kimse, yaşam tarzında gelişen bu farklı davranışlara adapte olamamaktadır. Özellikle gençlerin yaşam şekillerini ve davranışlarını çoğu zaman "garip", "ayıp", "saygısızca", "inanılmaz" olarak nitelendirmektedirler. Gerçekten de değişen dünyada giyim-kuşamdan konuşmaya, yemek yemekten düşünce tarzına kadar, hemen her şey farklılık göstermektedir. Yaşlı kimseler bu davranışları kendi erişkinliklerindeki davranışlarla kıyaslayarak hayal kırıklığına uğramakta, şimdiki gençlerden kendi zamanlarındaki davranış uslubunu beklemektedirler. Farklılıklara, yeniliklere daha kolay uyum gösterenler ise hayal kırıklıklarının yerine, bu yeni hayat tarzına, şaşkınlıkla karışık bir övgü ile bakmaktadırlar (bkz. Çirbut,1997:14).

Gittikçe kalabalıklaşan ve kentleşme sürecine giren toplumların kültürel yapısının da değişime uğradığı bir gerçektir. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile de bu değişimden nasibini almış ve geniş aile yapısı yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Artık çekirdek aile yapısı içerisinde dede ve ninelerin yeri yoktur! Genç

anne baba ve çocuk-larla sınırlı bir aile yapısı toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Yaşlılar, gençlik elden gittiğinde toplum dışına itilmişliği kader olarak nitelendirmeye başlamışlardır.

4.4.3. Yaşlıların Yaşamında "İnanç" ve "Din"

İnanç, insanlığın tarihi kadar eski bir olgudur. İnanç biçimleri, insan topluluklarının sosyo-psikolojik oluşumları üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahiptir. İnsan yaşamının her döneminde etkisi yoğun olarak hissedilen dinin, yaşlı bireyler üzerindeki etkisini incelememiz ve din hakkındaki düşüncelerini irdelememiz onların psiko-sosyal durumlarını daha doğru değerlendirmemiz açısından gereklidir.

Huzurevinde kalan yaşlıların dini inancı İslam'dır. Fiziksel ve psikolojik sağlıkları yerinde olan yaşlıların bazıları dini inançlarının gerektirdiği ibadetleri yaparken bazıları inançlarını daha yüzeysel yaşamayı tercih etmektedirler.

Kurumda bir din görevlisi bulunuyor. Öğlen, ikindi, akşam ve cuma namazlarını binadaki mescitte kıldırıyor aynı zamanda Ramazan ayında teravih namazını ve bayram namazlarını da kıldıran görevli, en kalabalık cemaatin cuma ve bayram namazlarında olduğunu (40-50 kişi) diğer vakit namazlarında ise cemaat sayısının düştüğünü (10- 15 kişi) söylüyor.

Kadın yaşlılardan namaz kılanlar Ramazan ayındaki teravih namazını mescitte, kendilerine ayrılmış bölümde, cemaatle kılıyorlar; bunun dışındaki vakit namazlarını kendi odalarında kılmayı tercih ediyorlar. (Yurt müdürü kurumdaki kadın yaşlılara vaaz vermesi ve onların dinle ilgili sorularını yanıtlaması için vaize

(kadın din görevlisi) görevlendirmiş fakat kadın yaşlıların sürekli birbirlerini şikayet etmesi, dedikodu yapması nedeniyle vaize huzurevindeki işini bırakmıştır.)

Din görevlisi, namaz kıldırmanın dışında yaşlıların din ile ilgili sorularını cevaplandırıyor, gördükleri rüyaları tabir ediyor, kimsesiz yaşlıların cenaze işlemleriyle ilgileniyor, ağır hastalanan ve ölümü yaklaşmış yaşlıların başında Kuran-ı Kerim okuyor, ölenlerin yakınları talep ettiğinde ve kimsesi olmayan yaşlı öldüğünde onlar için öğlen vakitleri mevlit okuyor. Görevli, kendisiyle yaptığımız görüşmede, huzurevindeki yaşlıların hepsinde Allah inancının olduğunu, ve bilinci yerinde olan yaşlıların, kendisinden ağır hastalandıklarında, ölümleri yaklaştığında, başlarında Kuran-ı Kerim okunmasını ve "tevbe istiğfar" getirilmesini talep ettiklerini söylüyor.

Huzurevinde Alevi cemaatinden yaşlılar da bulunmaktadır. Din görevlisinin vaaz verirken veya dua ederken "Ehli Beyt"in isimlerini sıkça anması huzurevinde kalan Alevi yaşlıların da memnuniyetini arttırmaktadır.

Huzurevi yaşlılarının dini hassasiyetlerinin olduğu görülüyor. Kuruluşta bir din görevlisinin olması yaşlıların dini görevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırıyor. Yaşlıların dini, dünyevi tüm sorularını yanıtlamaya çalışan, yaşlılar arasında zaman zaman yaşanan huzursuzlukları gidermek için onlarla konuşan, onların yakınlarıyla ilgili problemlerini ve huzursuz oldukları konuları da dinleyen ve bu sorunlara dini hükümler ışığında çözümlemeler üretmeye çalışan din görevlisinin yaşlıları psikolojik ve sosyal açıdan desteklediği görülüyor. Yaşlılardan dini inançları güçlü olanların ve ibadetlerini yapanların yaşlılık dönemini psikolojik açıdan daha sağlıklı geçirdikleri dikkat çekiyor.

4.4.4.Huzurevinde "Ölüm"

Yaşlılık, insan hayatının ölüme en yakın dönemidir. Dolayısıyla yaşlı bir insanın gündemini en yakıcı biçimde işgal eden olgunun "ölüm" olduğu söylenebilir. Bu alt bölümde huzurevinde yaşamlarının son dönemini geçiren bireyler için ölümün ne ifade ettiğini, onları sosyo-psikolojik açıdan nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışacağız.

Kurum yaşlıları kendi katlarından biri öldüğünde veya öncesinde sosyal ilişki kurdukları bir arkadaşlarını kaybettiklerinde, üzüldüklerini ve bu durumdan etkilendiklerini dile getirmektedirler. Burada ölüme en yakın dönemlerini yaşayan bireyler, sık sık kurumda kalan birilerinin ölüm haberini almaktadır. Bu durum, yaşlıya kendi ölümünün de yakınlaştığını hatırlatmaktadır.

Ölümle ilgili düşüncelerini sorduğum yaşlılardan biri olan M., "sağlıklıyken hatırlamadığım ölüm, hastalandığımda ve tanıdığım birinin vefatını gördüğümde, duyduğumda aklıma geliyor." diye ifade etmişti. Buna benzer ifadelerin diğer yaşlılar tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Diğer yaşlılar da hastalandıkları zaman ölümün akıllarına daha çok geldiğini, yaşadıkları sağlık sorunlarının yanı sıra yaşlılık nedenli güç kaybının da ölümü hatırlattığını, yalnızlık hissinin de bu durumu tetiklediğini söylediler.

"Her canlının tadacağı ölüm", insan ömrünün son evresi olan yaşlılara daha yakın olduğundan yaşlı psikolojini doğrudan etkilemektedir. Huzurevinde sıkça karşılaşılan ölüm olayı, özellikle yaşlının kendi katından biri öldüğünde, arkadaşlık bağı kurduğu birinin ölümüne şahit olduğunda ya da oda arkadaşı vefat ettiğinde yaşlıyı daha çok etkilemektedir.

Allah inancı olan yaşlılar dinleri gereği ölümden sonraki yaşama inanmaktadır. Bu durum onlarda ölüm korkusu dolayısıyla oluşabilecek psikolojik sorunları büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Ölümün bir son olmadığını düşünen yaşlıların ölümü yeniden doğuş, temizlik, daha önce vefat eden yakınlarına kavuşma anı şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Huzurevindeki din görevlisi, yaşlıların sıkça ölümle ilgili sorular sorduğunu ve ölümleri yaklaştığında başlarında Kuran-ı Kerim okunmasını vasiyet ettiklerini belirtti. Din görevlisi mesai saatlerinde ağır hasta olan ölümü yaklaşmış yaşlıların başında Kuran-ı Kerim okuyor ve tevbe istiğfar getiriyor.

Kurum yaşlılarından biri öldüğünde, günün hangi saati olursa olsun,ölenin yakınlarına haber veriliyor; şayet ölenin yakınları yoksa cenaze işlemleri kurum tarafından yapılıyor ve defnediliyor. Huzurevinde ölen kişinin yakınları gelene kadar ya da kimsesi yoksa defnedilene kadar binanın alt katındaki 2 kişi kapasiteli seyyar morgda bekletiliyor.

Sonuç olarak huzurevi, yaşlılık dönemindeki bireylerin barınma ve bakım ihtiyacını karşılayan bir kurum olduğundan ölümlere sıkça tanıklık etmektedir. Kurumdaki yaşlılar, özellikle sosyal yakınlık kurdukları ya da aynı katta kaldıkları yaşlılardan birinin ölümünü gördüklerinde veya duyduklarında bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Daha önce belirtildiği üzere, Allah inancı ve ahiret inancı gibi dinsel öğelerin, yaşlılarda oluşan ölümün olumsuz etkilerinin ciddi boyutlara taşınmasını engellediği görülmektedir. Aynı zamanda, sosyal aktivitelerin ve yaşlının psiko-sosyal açıdan desteklenmesinin de ölüme yakınlığın yarattığı psikolojik tahribatı en aza indirgediği görüşüne varılmıştır.

4.5. HUZUREVİNDE HUZURSUZLUK

Seyran Bağları Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinde kalan 220 yaşlının 100 kadarı rehabilitasyon merkezi yaşlısı olarak geçmektedir. Rehabilitasyon merkezi yaşlıları ile diğer yaşlıların kaldıkları katlar farklıdır, ancak çay salonu yemekhane gibi ortak kullanım alanları aynıdır. Sağlıklı yaşlıların, demanslı, alzheimerlı ve zihinsel engelli yaşlılarla aynı ortamda bulunması sağlıklı yaşlıların psikolojilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sağlıklı yaşlılarla sohbetlerimize sıkça konu olan bu durumun, yetkililerce değerlendirilip çözümlenmesi, yaşlı memnuniyeti açısından önem taşımaktadır.

Rehabilitasyon merkezi yaşlılarının bulunduğu katlarda, yukarda bahsettiğimiz sorunun daha ciddi boyutlarını gözlemledik. Bu katlarda fiziksel engeli olan bakım yaşlılarıyla, zihinsel engeli olan bakım yaşlıları aynı katlarda kalmakta ve bu durum fiziksel engeli olup da zihinsel sağlığı yerinde olan yaşlıların psikolojilerini bozmaktadır.

Çalışmamızı sürdüğümüz dönemde görüştüğümüz yaşlılardan biri olan F. rehabilitasyon merkezi yaşlısıdır.Yatağa bağımlı olan bu yaşlının zihinsel sağlığı yerindedir. Gün içerisinde çay salonuna tekerlekli sandalyesiyle indirilir. F.'yi odasında ziyaret ettiğim zamanlarda, aynı katta kaldığı zihinsel sağlığı yerinde olmayan yaşlıların bilinçsizce yaptığı hareketlerden, ve olur olmadık zamanlarda çıkardıkları gürültülerden rahatsız olduğunu dile getirdi. Araştırmamız esnasında F. gibi sadece fiziksel engeli olupta zihinsel sağlığı yerinde olan diğer yaşlıların da bu konuyla ilgili şikayetlerinin olduğunu gözlemledik.

Z., 1927 doğumlu, öz bakım becerilerine sahip ve yüksek okul mezunu olan yaşlılardan biri. Şizofren, delüzyonel bozukluk teşhisleri koyulan yaşlının odasının düzenli olmadığı, gelen temizlikçileri reddettiği, banyosuna gereksiz ve ihtiyaç dışı şeyleri koyduğu görülüyor. Çocukları ile iletişimi sınırlı olan yaşlı, çevresindeki insanları hırsızlık ve düşmanlıkla suçluyor. Cinsel dürtüleri yoğun yaşamakta olan bu yaşlı, çevresindeki bayan yaşlıları ve personeli rahatsız ediyor. Hissettiği platonik sevgiyi eyleme dönüştüren yaşlı, tedaviye yanaşmamaktadır. Bunun yanısıra, huzurevi personelinden birine ilgi duymakta, ona sıkça cinsel içerikli cümleler kurmakta, evlenme isteğini belirtmekte, sahip olduğu mal vardığından söz etmekte ve şayet kendisiyle evlenirse mal varlığını onunla paylaşacağını belirttiği mektuplar yazmaktadır. İlgi duyduğu bu kadına, diğer erkek personellerden birinin de ilgi duyduğunu iddia ederek bu erkek personeli sıkıştırıp boğazına bıcak dayamıştır. Bu tür davranışlar sergileyen yaşlının diğer personele ve yaşlılara da zarar vermesinden çekiniliyor. İşitme kaybı ve psikolojik rahatsızlığı nedeniyle sağlıklı iletişim kurulamıyor. Kurum psikoloğu M., yaşlının, algılama bozukluğunun olduğunu, inkar mekanizmasını sıkça çalıştırdığını, mesleki bilgi ve deneyiminin bu durumdaki bir yaşlıya yeterli gelmediğini dile getirmektedir. Yaşlının akıl sağlığının yerinde olmaması nedeniyle huzurevi yerine klinik koşulların sağlandığı, piskiyatrist ve klinik psikologların bulunduğu bir kuruluşta kalması ve tedavi sürecine başlanmasının gerekli olduğunu söyleyen kurum psikoloğu, yaşlının sağlıklı düşünememesi ve çocuklarının da sürece katkı sağlayamamaları nedeniyle psikiyatri servisine görünmeyi ve tedaviyi şiddetle reddettiğini ifade ediyor.

Özetleyecek olursak, yaşlılık, insanların sosyal ve duygusal yönden hassasiyetlerinin arttığı bir dönemdir. Korkuların arttığı, yalnızlık hissinin ağır

bastığı, sağlık sorunlarının sıkça yaşandığı, gücün azaldığı bu dönemde yaşlı memnuniyetin arttırılmasını amaç edinen sosyal hizmet kurumunda demanslı yaşlılarla sağlıklı yaşlıların, fiziksel engelli yaşlılarla zihinsel engelli yaşlıların bir arada olması huzursuzluğa yol açmaktadır. Bu durumun ilgililerce değerlendirilmesi ve çözümlenmesi yaşlı memnuniyetini arttırmak açısından önemlidir.

SONUÇ

Yaşadığımız dönem itibariyle, kent kültürünün bir ürünü olan huzurevi kurumu Türkiye özelinde geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişte bu iki farklı kültür arasında kalan, zaman zaman bocalayan yaşlı ve bakıma muhtaç bireylere hizmet vermektedir.

Huzurevinde kalan yaşlıların kurum bakımını kabul etmelerinde etken olan nedenler arasında, yaşlılık süreciyle birlikte iş görebilirlik yeteneklerinde meydana gelen azalma nedeniyle kent yaşamının hızına ayak uyduramamaları; hastalıkların artması ve hastalıklarla mücadelenin zorlaşması; eşlerini veya daha önce birlikte yaşadıkları yakınlarını kaybetme, eşleri veya yakınları tarafından dışlanma, yalnızlık hissi; modern yaşamın çekirdek aile yapısı içerisinde kendilerine yer bulamamaları ve bu nedenle çocukları yanında yaşamlarını sürdürmeyi reddetmeleri; yaşlı bireylerin ve çocuklarının yaşadığı ekonomik problemler; kısmi felçlik, tamamen yatağa bağımlı olma, demans, alzheimer gibi fiziksel ve ruhsal olarak yaşanılan sağlık sorunları gibi nedenler yer almaktadır.

Farklı kültürel özelliklere sahip yaşlı bireylerin birarada yaşadığı huzurevinde yaşlılar arasında samimi bir iletişimin nadiren kurulabildiği, kendi alıştıkları, bildikleri çevreden kopup huzurevine gelen yaşlıların çoğunluğunun buradaki yaşamı alternatifleri olmadığı için kabullendikleri görülmektedir.

Huzurevi yaşlılarının eğitim seviyesi düşüktür. Okuma yazması olmayan yaşlı oranı fazladır. Okuma yazması olmayanların çoğunluğu kadın olanlardır. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde içinde bulundukları sosyal çevre yapısının ve yaşam şartlarının eğitimi desteklemediği görülmektedir. Huzurevi yaşlılarının eğitimli olanlarının kendilerine olan güven duygusunun eğitimsiz olan yaşlılara oranla daha fazla olduğu tespit edilmektedir.

Huzurevinde kalan yaşlıların hemen hemen yarısının herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadığı da bulgular arasındadır. Bu durum yaşlının kendine olan güvenini azaltmakta ve aynı zamanda gelecek korkusuna kapılmasına neden olmaktadır.

Yaşlılardan dini inançları güçlü olanların ve ibadet edenlerin yaşlılık dönemini psikolojik açıdan daha sağlıklı geçirdikleri, aynı zamanda Allah inancı ve ahiret inancı gibi dinsel öğelerin, yaşlılarda oluşan ölümün olumsuz etkilerinin ciddi boyutlara taşınmasını engellediği dikkat çekmektedir.

Toplamda 220 yaşlıya hizmet veren Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan yaşlıların resmi olarak 100 kişisi bakım yaşlısıdır. Sosyal hizmet kurumunda demanslı yaşlılarla sağlıklı yaşlıların, fiziksel engelli yaşlılarla zihinsel engelli yaşlıların bir arada olması huzursuzluğa yol açmaktadır.

Alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında, yaşlılar açısından tek sorunun, yaşam sürecinin son döneminde bulunmalarından kaynaklanan gerginlik olmadığı söylenebilir. Toplumumuzda yaşam olanakları ülke çapında eşit düzeye erişemediği için, herkesin doğal yaşam potansiyelini en iyi şekilde kullanması mümkün olmamaktadır. Buna rağmen ülke nüfusu içinde gittikçe artan yaşlı

bireylerin yaşam kalitelerini ve memnuniyetlerini arttırmak, özellikle Türkiye gibi inanç ve değerler açısından kültürel değişime bağlı olarak bir karmaşanın yaşandığı toplumlar için, öncelik verilmesi gereken konulardandır.

Yukarıdaki yaklaşım doğrultusunda, çalışmamızdan elde ettiğimiz veriler ışığında yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetlerinin arttırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda yapılması gerekenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Bireylerin yaşlılık döneminde karşılaştıkları fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler göz önünde bulundurularak toplumsal alanda ve sağlık alanında iyileştirici politikalar geliştirilmelidir. Yaşlıların sosyal güvenliği sağlanmalı, bakıma muhtaçlıkta güvenliği sağlanmalı ve desteklenmeli aynı zamanda ekonomik yetersizlikten kaynaklanan olumsuz faktörler ortadan kaldırılmalı, yaşlılar ekonomik anlamda güvence altına alınmalıdır.

Yaşlı memnuniyeti düşünülerek Türkiye'de yaygın olan huzurevlerinin koşulları sosyo-kültürel farklılıklar ve yaşlı psikolojisi de göz önünde bulundurularak yeniden yapılandırılmalı, huzurevi yaşlıları sosyal ve psikolojik anlamda desteklenmelidir.

Huzurevlerinde, fiziksel engeli olan yaşlılarla zihinsel engeli olan yaşlıların demans, alzheimer gibi hastalıkları olan yaşlılarla, bu bakımlardan sağlıklı olan yaşlıların bir arada yaşamlarını sürdürmesi, yaşlılarda psikolojik problemlere yol açtığından ve sosyal iletişim bozuklukları ortaya çıkardığından dolayı sakıncalıdır. Dolayısıyla, yaşlıların fiziksel, psikolojik, sosyal durumları ve aynı zamanda sağlık koşulları göz önünde bulundurularak yaşam alanları düzenlenmelidir.

Yaşamlarının son dönemini huzurevinde geçirmek istemeyen yaşlılara alternatif yaşam biçimleri sunulmalıdır. Yaşlıların evde bakım koşulları düzeltilip desteklenerek onlara, alıştıkları, bildikleri, kendilerini mutlu hissettikleri ortamdan kopmadan yaşamlarını sürdürme imkanları verilmelidir.

Yaşlıları, gençlerin önünü tıkayan bir topluluk olarak nitelendirmemek ve onları toplumun kıyısına itmemek önemlidir. Yaşlıları ve yaşlılık dönemini sorunmuş gibi algılamak yerine onlara saygı ve şefkat göstermek, onların bilgi birikimlerinden faydalanmak ve yaşlıları aktif yaşamda desteklemek gerekmektedir. Alan araştırmamızdan çıkan bilgi ve deneyim, tek bir cümle ile özetlenmek istenirse, bunun "Yaşlılardan öğrenilecek hala çok şey var" olacağını belirtmek gerekir. Bu anlayış, yaşlılığın hayatın dışına itilmesi gereken bir kültürel kategori olmayıp, hayatın bir parçası olduğu düşüncesini benimseme ve hayata geçirme yolunda bir başlangıç noktası olabilir.

ÖZET

Bu tez çalışması, Ankara' da 1975 yılından beri yaşlı insanlara bakım ve koruma hizmeti veren Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan yaşlıların huzurevi ortamındaki yaşamlarına ilişkin antropolojik bir değerlendirmedir. Ülkemizde sosyal hizmetler kapsamında yer alan huzurevi ortamında yaşamlarını sürdüren yaşlıların, yaşlılık sürecinin sağlık, sosyal uyum ve bakım ihtiyaçları gibi sorunlarının çözümü yolunda ışık tutması amaçlanarak yapılmış olan bu tez, katılarak gözlem ağırlıklı bir etnografik alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırmasından elde edilen veriler ilgili literatürle harmanlanmış, aynı zamanda kişisel izlenim ve yorumlara da yer verilmiştir.

Alan araştırmasından elde edilen veriler, yaşlıların çoğunluğunun, başka alternatifleri olmadığından huzurevi yaşam biçimini kabullendiklerini göstermektedir. Huzurevi yaşlılarının eğitim seviyesi düşüktür ve okuma yazması olmayan yaşlılar çoğunluktadır. Sosyal güvencesi olmayan yaşlıların da görüldüğü huzurevinde ekonomik anlamda yoksulluk, psiko-kültürel anlamda da yoksunluk yaşayan yaşlı sayısı fazladır. Yaşamlarının son evresini huzurevinde geçiren yaşlıların sıklıkla tanık oldukları ölüm olgusu onları psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkilemektedir.

ABSTRACT

This thesis is an anthropological evaluation related to the lives of elderly people in an old peaple's home environment in Seyranbağları Nursing and Rehabilitation Centre for Old People which has been giving nursing and protection services to old people in Ankara since 1975. This thesis has been prepared with the purpose of giving insights for the solutions of problems such as health in old ages, social adaptation and nursing needs of old persons living in an old people's home environment, etc., and is based on an ethnographic fieldwork with the main research technique of participant observation. The data obtained from the field research have been discussed with reference to the relevant literature, personal opinions, commentaries having been also presented.

The data from the field research show that the majority of old people accept the life style of old people's home because they have no other option. The educational levels of old people in old people's home are generally low, and the majority of old people are illiterate. In the old people's home, some of the old people have no social security and the number of old people living in economic poverty as well as in psycho-cultural deprivation is high. The fact of death, with which the old people spend the last stage of their lives to face in old people's home is being witnessed frequently and causes adverse effects on them in a psychological and social senses.

KAYNAKÇA

Akın, Galip. 2006. Her Yönüyle Yaşlılık. Palme Yayıncılık, Ankara.

Arıkan Hacer. 1993. Ankara'da Seyranbağları Huzurevi ve Keçiören Güçsüzler Yurdu'nda Kalan Yaşlıların Sağlığı ve Mevsimlere Göre Beslenme Durumlarıyla İlgili Bir Araştırma, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.

Atabek, Erdal. 2004. Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Beauvair, Simone de. 1970. Yaşlılık, Milliyet, İstanbul.

Bilgili, Naile. 2000. Yaşlı Bireye Bakım Veren Ailelerin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi, Doktora Tezi, Ankara.

Birsel, Salah. 1986. Yaşlılık günlüğü (1980-1985), Ada Yayınları.

Canatan, Ayşe. 2008. Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara.

Cicero, Marcus Tullius. 1998. Yaşlılık – Dostluk, Cumhuriyet, İstanbul.

Çirput, Hayim. 1997. İstanbul Kentinde Farklı Sosyo-Ekonomik Kültürel Düzeylerde Yaşlılık ile İlgili Sorunlar, Tez, İstanbul.

Danış, M. Zafer. 2004. Başarılı Yaşlanma ve Yaşlı Bakım Modelleri, Güç-Vak Yayınları, Ankara.

Darülaceze. 1940. İstanbul Yayl. Y.

Dönümcü, Şadiye. Yaşlıya Götürülen Sosyal Hizmetlerin Organizasyonu,2. Ulusal Geriatri Kongresi, 20-24 Ekim 2003 Kemer / Antalya.

Emiroğlu, K. 2003.“Yaşlılık” Antropoloji Sözlüğü (Ed: Emiroğlu, K.-Aydın,S.) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Erinç, Sıtkı M.. 2008. Toplum ve İnsan, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Ergin, Şenel. 16-19 Kasım 2005. “Yaşlılık Dönemini Yaşayan İnsanlık”, Ulusal Yaşlılık Kongresi – Bildiriler (ed. Ergin, Şenel), Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği, Buca – İzmir.

Göz, Fügen. 2008. Yaşlılık – Sorunlar ve Bakım İlkeleri, Oscar Tıbbi Yayıncılık, Samsun.

Güvenç, Bozkurt. 1996. İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Haviland, William. 2002. Kültürel Antropoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Huntington, Samuel P. 2002. Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, Okuyan Us Yayın, İstanbul.

Kalkan Oğuzhanoğlu, Nalan – Özdel, Osman. 2005. Yaşlılık, Huzurevi ve Yaşam Yolculukları, Türk Psikiyatri Dergisi.

Kalkan Oğuzhanoğlu, Nalan – Özdel, Osman. 2005. Yaşlılık, Huzurevi ve Yaşam Yolculukları – Bir Psikodrama Grup Çalışması, Türk Psikiyatri Dergisi.

Kalaycıoğlu, Sibel – Tol, Uğraş Ulaş – Küçükural, Önder – Kurtuluş, Cengiz. 2003. Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 5. Tübitak Matbaası, Ankara.

Karancı, Nuray – Gençöz, Faruk – Bozo, Özlem. 2007. Psikolojik Sağlığımızı Nasıl Koruruz? II “Yetişkinlik ve Yaşlılık”, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Koca, Halide. 1994. Ülkemiz Koşullarında Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kottak, Conrad Phillip. 2002. Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Koçu, Reşad Ekrem. 1974. Darülaceze (1895-1974), Darülacezeye Yardım Derneği, İstanbul.

Kutsal Çatı. 2008. Darülaceze müessesesi Süreli Yayını, Sayı:2.

Kutsal, Yeşim Gökçe – Kaynak, Selekler. 2007. Yaşlılık, Güneş Tıp Kitapevleri, Ankara.

Onat, Ümit. 2004. Yaşlılık Gerçeği – Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi, Ankara.

Onur, Bekir. 1995. Gelişim Psikolojisi "Yetişkinlik – Yaşlılık - Ölüm", İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

Pakdil, Oya. 1992. Yaşlılık Sorunları ve Yaşlılara Sağlanan Servisler (İngiltere Örneği), Y.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği, İstanbul.

Sevil, H.Tekin. 2005. Yaşlılığın Sosyal Anatomisi, Sabev Yayınları, Ankara.

Seyyar, Ali. 2007. Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım, Şefkatli Eller Yayınları, Ankara.

Spar, James E.- La Rue, Asenath. 2006. Geriatrik Psikiyatri Klinik El Kitabı, Sigma Publishing, İstanbul.

Tan, Oğuz. 2008. Depresyon, Timaş Yayınları, İstanbul.

Tufan, Beril. 2001. İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara.

Tufan, İsmail. 2002. Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık – Sosyolojik Yaşlanma, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.

Tufan, İsmail. 2003. Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Tufan İsmail. 2006. Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü, Gero Yayınları, Antalya.

Tufan, İsmail. 2007. Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu.

Yaşlılık El Kitabı, 1996. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Nuran. 1995. İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, Darülaceze Vakfı, İstanbul.

İnternet Kaynakları

http://www.sosyalhizmetuzmani.org/

http://www.ankarashcek.gov.tr/

http://www.yaslilikmerkezi.net/

http://kaosgl.org

http://medinfo.hacettepe.edu.tr

http://www.memocal.com